

ارزیابی کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی بر اساس معیارهای ارزیابی کتاب درسی دانشگاهی

حسین میرزایی نیا^۱، سیامک اصغرپور^{۲*}

چکیده

نظر به نقش بی‌بدیل ترجمه در ارتباطات عصر کنونی، کتاب‌های تألیفی در این زمینه نیز رشد داشته است. از جمله این کتاب‌ها که در حوزه آموزش ترجمه و تعریب به رشته تحریر درآمده، می‌توان به کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی نوشته علی اسودی (۱۳۹۶) اشاره کرد. نویسنده در این کتاب که برای آموزش فن ترجمه و تعریب به دانشجویان کارشناسی ادبیات عربی و کارشناسی مترجمی عربی نگاشته شده، کوشیده راهکارهایی کاربردی در ضمن چهل درس به ترجمه‌آموزان در راستای ترجمه‌آموزی از حیث نظری و طراحی تمرین ارائه دهد. نوشتار حاضر با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی بر آن بوده تا ضمن روش‌شناسی ساختار و نقد مباحث نظری، کاربردی و بررسی طراحی تمرین در این کتاب، نسبت معرفی و روشی میان روش کار نویسنده و راهبردهای پیشنهادی ایشان در کتاب مذکور را بر اساس الگوی ده‌گانه منصوریان به عنوان معیاری برای ارزیابی کتاب درسی دانشگاهی بررسی کند تا مسیرهای مطالعاتی و وجوه نوآوری و ابداع در این کتاب نسبت به سایر کتاب‌های مرتبط با حوزه ترجمه مشخص گردد. برآیند پژوهش نشان می‌دهد کتاب مورد بررسی نمی‌تواند مکمل کتاب‌هایی باشد که تاکنون در تاریخچه حوزه مطالعاتی آن ثبت شده است، زیرا با همان روش‌های معمول در نظام آموزشی رایج در حوزه مطالعات ترجمه همسان بوده و به تقویت و توسعه کمی همان دانش‌ها پرداخته و تنها مقوله‌های تخصص‌گرایی و هدفمندی موضوعی، صلاحیت و کارنامه پدیدآورندگان و ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری از اصول منصوریان در آن قابل رؤیت است؛ همچنین مشخص شد که در کنار جوانب مثبت کتاب، نکاتی نیز از جمله پراکنده‌نویسی در تبیین مباحث کاربردی یا طراحی تمرین و مباحث نظری مانع از آن شده تا جوانب و جایگزین‌های ابتکاری در روش‌شناسی آموزشی کتاب و جنبه معرفتی آن به شکل گویا و روشن‌تری بیان شود و ابتکار عمل در آن تفاوت‌چندانی با آثار و تألیفات قبلی نداشته باشد.

واژگان کلیدی: روش‌شناسی ساختار، ترجمه‌آموزی، معیارهای ارزیابی کتاب درسی دانشگاهی،

۱. دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

۲. دانش‌آموخته دکترای زبان و ادبیات عربی، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

(نویسنده مسئول: s.asgharpour.arabic@gmail.com)

**Basics of Translation Education and Methodology of the Governing Structure
of the Book *Techniques of Translation and Applied Arabicizing* based on
University Textbook Evaluation Criteria**

Hosain Mirzaineya¹ Siyamak Asgharpour²

Abstract

Considering the irreplaceable role of translation in today's communication, authored books in this field have also grown. Among these books that have been written in the field of teaching translation and interpretation, we can mention the book *Techniques of Translation and Applied Arabicizing* written by Ali Asoudi (2016). In this book, which was written to teach translation and translation to undergraduate students of Arabic literature and Arabic translation, the author tried to provide practical solutions in forty lessons to translation students in the direction of translation learning in terms of theory and practice design. Based on the descriptive-analytical method, the present article is based on the methodology of the structure and critique of the theoretical and practical topics and the examination of the exercise design in this book, the epistemic and methodical relationship between the author's working method and the strategies proposed by him in the said book based on the ten model. Mansoorian as a criterion for evaluating university textbooks to determine the study paths and aspects of innovation and creativity in this book compared to other books related to the field of translation. The result of the research shows that the book under review cannot complement the books that have been recorded in the history of its field of study; Because it is similar to the usual methods in the common educational system in the field of translation studies, and it deals with the quantitative strengthening and development of the same knowledge, and only the categories of specialization and thematic purposefulness, the competence and performance of the creators, and the physical and appearance characteristics of the Mansourian principles can be seen in it; It was also found that in addition to the positive aspects of the book, there are some points such as sparse writing in the explanation of practical topics or the design of exercises and theoretical topics that prevent it from introducing innovative aspects and alternatives in the educational methodology of the book and its epistemological aspect in a clear and expressive way. It should be expressed more and the initiative is not much different from the previous works and compositions.

Keywords: Methodology of structure, translation education, University textbook evaluation criteria, Mansourian foundations, the book *Techniques of*

-
1. Dr. Associate Professor in Arabic Language and Literature, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
 2. Ph.D. Student of Arabic language and literature, , University of Isfahan, Isfahan, Iran (s.asgharpour.arabic@gmail.com)

مقدمه

ترجمه یکی از پل‌های ارتباطی در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و غیره است. در فرایند انسجام بخشی به این ارتباط‌ها باید فرایند اصول نظری و کاربردی ترجمه و آموزش آن نیز تقویت شود. دانشگاه‌ها به عنوان مهم‌ترین کانون در تحقق این هدف در تلاش و فعالیت مداوم هستند. از جمله نمونه‌های مهم این فعالیت‌ها، تألیف کتب دانشگاهی در زمینه فنون ترجمه از سوی استادان ترجمه است.

از آنجا که زبان عربی، زبان حدود ۲۲ کشور عربی است که بخشی از آن‌ها همسایگان ایران هستند، لذا می‌توان گفت که کتاب‌های تألیف شده در زمینه آشنایی با ساختارهای زبانی دو زبان عربی و فارسی و همچنین در مورد دستور زبان این دو، درصد زیادی را از مجموعه کتب دانشگاهی به خود اختصاص داده است.

با توجه به اینکه فرایند ترجمه مستلزم آشنایی مترجمان با دستور زبان و تسلط کافی بر ساختارهای زبان عربی و فارسی است، بنابراین کتب تألیفی در زمینه ترجمه به قواعد زبانی و فن بازسازی آن در زبان مقصد تمرکز داشته است؛ از جمله این کتاب‌ها می‌توان به کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی اثر علی اسودی (۱۳۹۶) اشاره کرد که در انتشارات دار الفکر قم به چاپ رسیده است. این کتاب ۲۴۰ صفحه‌ای که بیشتر جنبه تعریب (فارسی به عربی) و نه ترجمه (عربی به فارسی) دارد، شامل دو پیشگفتار نظری و ۴۰ درس عملی بوده و برای مواد درسی دانشگاهی مانند «ترجمه از عربی به فارسی و بالعکس»، «ترجمه متون مطبوعاتی»، «ترجمه متون ادبی»، «کارگاه ترجمه»، «فنون پیشرفته ترجمه» و مواردی از این قبیل ارائه شده است.

تردید نیست که اصول نظری هر علمی ناظر بر بُعد کاربردی آن است؛ زیرا «نظریه، معرفت بخش پژوهش است، چشمنداز تازه‌ای را به موضوع می‌گشاید و رویکرد پژوهشی و پرسش‌های نوینی را در فرایند پژوهش مطرح می‌کند. بدون نظریه، پژوهش پشتوانه نظری ندارد و روش و هدف آن نامشخص است» (نجاریان و رئیس، ۱۴۰۱: ۵۷). این قاعده، حوزه کتب ترجمه را نیز شامل می‌شود. پردازش‌های نظری در کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی در دو پیشگفتار جمع‌آوری شده و به تاریخچه ترجمه و تعریب فارسی-عربی، ابزار و اشکال ترجمه، شاخص‌های مترجم، گام‌های عملیاتی ترجمه، چالش‌های مترجم در روند تعریب و شیوه تدریس کتاب در نظام آموزشی اختصاص یافته است. «برای رسیدن به بهره‌وری مطلوب در تألیف کتاب‌های درسی و افزایش کارایی و

اثر بخشی آن‌ها لازم است کتاب‌های درسی موجود با استفاده از شیوه‌های درست، نقد و ارزیابی شوند» (رضی، ۱۳۸۸: ۲۲). از دیدگاه برخی صاحب‌نظران، هدف اصلی نقد و بررسی کتاب، آگاه کردن خوانندگان در مورد کتاب‌های جدید با کیفیت و هدایت آنها به سمت مطالعه این نوع کتاب‌هاست. البته باید در نظر داشت این هدف از یک سو با خواندن نقد و بررسی کتاب توسط خوانندگان و از سوی دیگر با تهیه نقدی ترغیب‌کننده با فراهم‌آوری اطلاعات جدید و ارائه یک ارزیابی متعادل از کتاب محقق می‌شود (والتر تراینگر^۱، ۲۰۰۸، به نقل از سلیمان‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۴). «در هر سنجشی باید ملاک و معیاری باشد که عامه یا متخصصان فن، آن را قبول داشته باشند تا بقیه موارد با آن سنجیده شود» (فدائی، ۱۳۹۶: ۱۳۰). کتاب‌های آموزشی از جمله کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی که در برخی مواد درسی دانشگاه از جایگاه آموزشی قابل توجهی برخوردار است، باعث می‌گردد ضمن رفع کاستی‌ها و نقاط ضعف این کتاب، سطح کیفی آثار تألیفی بعدی نیز ارتقاء یابد که در نتیجه به ارتقاء اطلاعات و دانش مترجمان نسبت به علوم نظری و عملی ترجمه منجر خواهد شد؛ چرا که اگر کتب آموزشی دانشگاه مورد انتقاد قرار نگیرد، ممکن است اطلاعات ناقص و نه‌چندان دقیقی را به حوزه اطلاعاتی در رشته ترجمه دانشگاهی وارد سازد.

«فایده نقد کتاب، مقابله با آشفتگی بازار کتاب است» (خرمشاهی، ۱۳۸۶: ۱۹). بنابراین نگارندگان در پژوهش حاضر بر آنند تا روش‌شناسی ساختار کتاب نامبرده را مطابق با معیارها و استانداردهای علمی تألیف کتاب‌های آموزشی و نقد و ارزیابی آنها بر اساس معیارهای ارزیابی کتاب درسی دانشگاهی که نمونه آن از سوی منصوریان در ده معیار ارائه شده، بسنجند و پس از روشن شدن نسبت معرفتی و روشی کتاب در مقایسه با سایر کتب آموزشی ترجمه، به نکات مثبت و منفی آن از لحاظ کمی و کیفی در حوزه کارآمدی و اثر بخشی کتاب نیز گریزی داشته باشند، زیرا «کتاب یک فرایند دو سویه است که یک سر آن به نویسنده وصل است و سر دیگر آن به مخاطب. این فرایند در واقع به نوعی ریسمان شبیه است که باید چنان محکم باشد که بتواند مخاطب و مؤلف را در کنار هم نگاه دارد. اگر مؤلف دور از مخاطب باشد، نیازها و علایق او را نخواهد شناخت و تنها با برداشت ذهنی خود اقدام به نگارش کتب درسی می‌کند. استحکام این ریسمان در واقع همان اصولی است که کارآمدی کتاب را تضمین و پیام اصلی نگارنده از نگارش

1. Walter, Traubinger

کتاب را به روشنی تبیین می‌کنند» (رحمانی و ظفر آبادی، ۱۴۰۰: ۱۷۰). منظور از اثربخشی کتاب نیز «بازتابی است که هر کتاب بر جامعه مخاطبان خود دارد، زیرا سرنوشت هر کتاب را خوانندگان آن تعیین می‌کنند. بنابراین کتابی که بتواند بازتابی مثبت بر جامعه مخاطب داشته باشد و تحولی در اندیشه آن‌ها ایجاد کند، اثربخش خواهد بود» (منصوریان، ۱۳۹۲: ۳). بررسی کارآمدی و اثربخشی کتاب بدان جهت است که میزان ابتکار عمل نویسنده و وجه تمایز کتاب با موارد مشابه مشخص گردد، زیرا اولین چاپ آن در سال ۱۳۹۶ بوده و نسبت به دیگر کتب تألیفی، جدیدترین کتاب در زمینه ترجمه و تعریب به شمار می‌رود.

با توجه به توضیحات مذکور، بخشی از مهم‌ترین مبانی نظری پژوهش همراه با پیشینه‌ای از آثار تألیفی همسو با موضوع مقاله حاضر ارائه می‌گردد:

نقد و تحلیل کتب آموزشی دانشگاه که ضرورتی انکارناپذیر است، ارتقاء سطح دانش آن حوزه درسی را به دنبال خواهد داشت. در واقع «تحلیل محتوا روشی برای مطالعه و تحلیل ارتباطات به شیوه‌ای نظام‌مند، عینی و کمی با هدف اندازه‌گیری متغیرهاست» (راجردی، ۱۳۸۴: ۲۱۷) که با بررسی ابعادی مانند روزآمدی، جامعیت، روشمندی، غنای نظری، نوآوری، تحلیل داده‌ها و غیره تحقق خواهد یافت.

تاکنون ویژگی‌های زیادی برای کتب دانشگاهی تعریف شده است، از جمله صد شاخصی که در ده مقوله به صورت خلاصه وجود دارد که بسیاری از کتب دانشگاهی را می‌توان بر اساس آن نقد و ارزیابی کرد؛ زیرا «نقد به خصوص نقد کتب و متون دانشگاهی پلی است که می‌تواند گذشته نامطلوب را به آینده‌ای با وضعیت بهتر سوق دهد» (رحمانی و ظفرآبادی، ۱۴۰۰: ۱۶۵).

«در سازماندهی محتوای کتاب دانشگاهی، توجه به رویکردهایی که به دانشجو فرصت دهد تا بیاندیشد، تأمل کند، نقادانه به متون و محتوا نگاه کند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. رویکرد تفکر نقادانه، ریشه در نظریه شناختی یادگیری دارد. این نظریه بر ماهیت شناختی ذهنی فرایند یادگیری تأکید می‌کند» (برک، ۱۳۸۳: ۱۳۰). امر یادگیری باید به صورت جزء به جزء یا مرحله به مرحله انجام شود که در ادامه به تعدادی از این اجزاء پرداخته می‌شود.

با توجه به جستجوهای که توسط نگارندگان در مورد کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی صورت گرفت، مشخص شد که تاکنون هیچ مقاله‌ای در مورد این اثر یا نقد و ارزیابی آن نگاشته نشده است. اما به طور کلی، کتاب‌هایی که در زمینه ترجمه و تعریب

نوشته شده است، اغلب مورد نقد و بررسی قرار گرفته که در ادامه به نمونه‌هایی از تازه‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. مقاله «نقد و تحلیل کتاب فصول فی الترجمة والتعريب از تجربه تا ترجمه» نوشته ناظمیان (۱۳۹۷) که در آن به نقد و بررسی هشت فصل از کتاب نامبرده با تکیه بر حوزه اصطلاح‌شناسی پرداخته شده است.

۲. مقاله «زبان‌شناسی متن و مطالعات ترجمه؛ ارزیابی و نقد کتاب علم النص ونظریة الترجمة» نوشته قاسمی موسوی (۱۳۹۷) که در آن به نقد و تحلیل نظریه یوسف نور عوض توجه شده، چرا که این نظریه بر مبنای زبان‌شناسی متن و مطالعات ترجمه مطرح گردیده است. ناقد در طی نقد خود سعی داشته تا راهکارهایی را برای ترجمه انواع متون ادبی و غیر ادبی ارائه دهد.

۳. مقاله «نقد و بررسی کتاب دراسة منهجية فی ترجمة الصحف والمجلات» نوشته عزیزی‌پور (۱۳۹۵) که نکاتی مانند: نبود تقسیم‌بندی دقیق موضوعی، نداشتن تمرینات مناسب، اشکالات تایپی و عدم حرکت‌گذاری را از جمله ویژگی‌های منفی کتاب برشمرده است.

۴. مقاله «بررسی و نقد کتاب روش‌شناسی پژوهش در مطالعات ترجمه» نوشته خوش‌سلیقه و نوروزی (۱۳۹۵) که نگارندگان طی نقد ساختاری و محتوایی هفت فصل از این کتاب، آن را برای تدریس در دوره‌های ارشد و دکترا مناسب دانسته‌اند. منصوریان با نگاهی جامع به صد نشانگر برای کتاب‌های دانشگاهی اثربخش و کارآمد اشاره نموده، این ویژگی‌ها را در ده عامل به شرح ذیل طبقه‌بندی کرده است (منصوریان، ۱۳۹۲: ۱-۱۷):

۱. تخصص‌گرایی: بدین معنا که کتاب در یک حوزه موضوعی مشخص، دارای درجه‌ای از بنیان علمی و سرشت پژوهشی باشد و هدفمندی نیز دلالت بر این اصل دارد که یک کتاب دانشگاهی باید هدفی صریح و روشن را دنبال کند.

۲. توان نظری و دلالت‌های کاربردی: منظور آن است که محتوای کتاب تا چه اندازه بر پشتوانه نظری استوار متکی است و تا چه اندازه میان نظریه و عمل پیوند برقرار کرده است؛ فهم رویکرد عملی به چه میزان است.

۳. توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای: هر کتاب مجموعه‌ای از آثار پیشین است؛ به عبارتی هر اثر تازه در پیوند با آثار پیشین و رشته‌های مختلف است که باید بازتابی از آن در متن کتاب چیده شود.

۴. جامعیت و روزآمدی: منظور جامعیت نسبی است؛ اینگونه که کتاب مورد نظر بیشترین پوشش ممکن را در پرداختن به مباحث و منابع مرتبط با محور بحث خود داشته باشد و منظور از روزآمدی، همراهی نویسنده با پیشرفت‌های جدید یک رشته است.
 ۵. صلاحیت و کارنامه پدیدآورندگان: منظور توان نویسنده و کارنامه آموزشی و پژوهشی اوست. مؤلف باید در زمینه موضوع اثر مورد نظر دارای تخصص و تجربه باشد و به بیانی ساده‌تر از صلاحیت علمی لازم در این زمینه بهره‌مند باشد.
 ۶. پاکیزگی نگارشی و ادبی: منظور شفافیت، سادگی و سلاست نثری است که برای انتقال مفاهیم انتخاب شده است. شیوه نگارش یک کتاب دانشگاهی کارآمد باید به گونه‌ای باشد که خواننده بدون کمترین ابهام به اصل مطلب دست یابد.
 ۷. انسجام محتوایی و ساختاری: منظور از انسجام پیوند منطقی میان اجزای خرد و کلان یک متن است، به نحوی که خواننده بتواند سیر طبیعی و پیوسته کلام نویسنده را در آن ببیند و موضوع را دنبال کند و منظور از یکدستی یا سازگاری هم اشاره به یکسانی در بیان مفاهیم و شکل ظاهری کلمات است.
 ۸. همخوانی با نظریه‌های یادگیری: از آنجا که کتاب دانشگاهی ماهیتی آموزشی دارد و قرار است دانش، تخصص و مهارت مشخصی را به خواننده بیاموزد یا او را به پیگیری موضوع تشویق کند، بنابراین لحن و شیوه نویسنده باید تا آنجا که ممکن است با نظریه‌های یادگیری و توصیه‌های عملی این نظریه‌ها همخوانی داشته باشد.
 ۹. ماهیت تعاملی و توان انگیزشی: در واقع منظور ثمربخشی نتیجه گفتگو و تعامل میان ذهن نویسنده و خواننده است و اینکه تا چه میزان کتاب توانایی ایجاد انگیزه در دانشجویان را دارد.
 ۱۰. ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری: منظور ویژگی‌های چاپی و ظاهری کتاب از جمله صفحه‌آرایی، طرح روی جلد، تصاویر و توان فنی ناشر در چاپ و انتشار با کیفیت این تصاویر و غیره است.
- نظر به آنچه ذکر شد، هدف از پژوهش حاضر که از طریق ارزیابی و بررسی کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی تحقق خواهد یافت، رصد و شناسایی نقاط ضعف و قوت کتاب به لحاظ شکلی، محتوایی و ساختاری است که به آگاهی خوانندگان از کیفیت و کمیت مطالب دسته‌بندی شده در کتاب مورد بررسی، هدایت آنها به سمت افزایش دقت نظر در مطالعه کتاب، اطلاع یافتن از خلأهای آموزشی و پژوهشی موجود در کتاب و ارتقای کیفیت آن در چاپ‌های بعدی منجر خواهد شد.

۱. پرسش‌های پژوهش

* کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی تا چه اندازه منطبق بر معیارهای ده‌گانه کتاب درسی دانشگاهی است؟

۱-۱ روش پژوهش

در پژوهش حاضر، ابتدا اصول نظری ارائه شده از سوی نویسنده کتاب که در قالب دو پیشگفتار تدوین شده، بر اساس معیارهای ارزیابی کتاب درسی دانشگاهی و به ویژه با تکیه بر معیارهای ده‌گانه ارزیابی منصوریان مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرد و سپس با توجه به این اصول نظری که ناظر به دیگر جوانب کتاب است، بخش پردازش داده‌ها و تمارین ارائه شده نیز ارزیابی می‌شود. این نقد و ارزیابی در معیارها و موضوعاتی از قبیل مقوله‌های تخصص‌گرایی (کتاب در یک حوزه موضوعی مشخص، دارای درجه‌ای از بنیان علمی و سرشت پژوهشی باشد)، هدفمندی موضوعی (یک کتاب دانشگاهی باید هدفی صریح و روشن را دنبال کند)، توان نظری و دلالت‌های کاربردی (محتوای کتاب تا چه اندازه بر پشتوانه نظری استوار متکی است و تا چه اندازه میان نظریه و عمل پیوند برقرار کرده است و فهم رویکرد عملی به چه میزان است)، توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای (هر اثر تازه در پیوند با آثار پیشین و رشته‌های مختلف است که باید بازتابی از آن در متن کتاب چیده شود)، روزآمدی (همراهی نویسنده با پیشرفت‌های جدید یک رشته)، جامعیت (کتاب مورد نظر بیشترین پوشش ممکن را در پرداختن به مباحث و منابع مرتبط با محور بحث خود داشته باشد)، صلاحیت و کارنامه پدیدآورندگان، پاکیزگی نگارشی و ادبی، انسجام محتوایی و ساختاری، همخوانی با نظریه‌های یادگیری، ماهیت تعاملی و توان انگیزشی، ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری، تناسب ابعاد نظری و عملی، روش تحلیل داده‌ها، نظم‌بندی منطقی و زیربخش‌های آنها که از سوی منصوریان ارائه شده، با نگاهی به کتاب‌های تألیفی پیشین در حوزه ترجمه عملیاتی می‌شود. بنابر آنچه ذکر گردید، پژوهش حاضر با تکیه بر روش توصیفی - تحلیلی به بررسی کتاب مورد نقد پرداخته است؛ به این صورت که ابتدا بازتعریف و بازتوصیفی از مواردی را یادآور شده که در کتاب مورد بررسی به صورت گذرا و در یک چهارچوب کلی مطرح گردیده که متناسب با نظام تدوین کتاب درسی دانشگاهی و نیز هماهنگ با مرحله گذار از نگاه سنتی به اصول و فرایند یاددهی - یادگیری به صورت فعال نیست؛ همچنین در ادامه، به تحلیل و نقد رویکردهای نظری مؤلف کتاب

که اساس کار ذکر نمونه‌های کاربردی آن بوده، پرداخته است تا در روند تحلیل و ارزیابی نمونه‌ها به توصیف‌ها و تحلیل‌های مذکور متکی باشد. در پایان هر بخش نیز، آماری کلی از نحوه عملکرد کتاب در ارائه یک بسته آموزشی مناسب، در قالب جداولی به تصویر کشیده شده که هر جدول حاوی ۱۰ سؤال است که پاسخ هر سؤال با استفاده از امتیازدهی به روش لیکرت از ۱ تا ۵ تنظیم شده است؛ بنابراین حداقل امتیاز کتاب در هر آیت ۱۰ و حداکثر ۵۰ امتیاز مربوط به همان بخش است تا تصویری جامع از میزان موفقیت کتاب در رسیدن به هدف آموزشی پیش‌بینی شده ارائه گردد؛ سپس مجموع امتیازات هر بخش در یک جدول قرار گرفته تا امتیازی که کتاب از بخش‌های مورد تحلیل به دست می‌آورد، با امتیاز مطلوب و لازم برای تدوین یک کتاب آموزشی درسی دانشگاهی مقایسه گردد.

۲. معرفی کتاب

کتاب *فن ترجمه و تعریب کاربردی اثر علی اسودی* (۱۳۹۶) است که در حدود ۲۴۰ صفحه نیز در انتشارات دارالفکر قم به چاپ رسیده است. این کتاب که بیشتر جنبه تعریب (فارسی به عربی) و نه ترجمه (عربی به فارسی) دارد، شامل دو پیشگفتار نظری و ۴۰ درس عملی بوده و برای مواد درسی دانشگاهی مانند «ترجمه از عربی به فارسی و بالعکس»، «ترجمه متون مطبوعاتی»، «ترجمه متون ادبی»، «کارگاه ترجمه»، «فنون پیشرفته ترجمه» و مواردی از این قبیل ارائه شده است؛ چراکه «کتاب درسی اساسی‌ترین ماده آموزشی است که در مدارس و دانشگاه‌ها استفاده می‌شود» (موکوندان، ۲۰۱۴؛ لی، ۲۰۱۳، چارالامبوس، ۲۰۱۱) و «ابزار اصلی تدریس و فعالیت‌های یادگیری و همچنین ملاک‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی است» (سیکوراوا، ۲۰۱۱). نویسنده در این کتاب که برای آموزش فن ترجمه و تعریب به دانشجویان کارشناسی ادبیات عربی و کارشناسی مترجمی عربی نگاشته شده، کوشیده راهکارهایی کاربردی در ضمن چهار درس به ترجمه‌آموزان در راستای ترجمه‌آموزی از حیث نظری و طراحی تمرین ارائه دهد. ویژگی‌ها و بخش‌های مهم و برجسته این کتاب را نیز می‌توان در نکات ذیل خلاصه کرد:

- برخورداری از دو پیشگفتار برای معرفی کتاب و مباحث مرتبط با ترجمه و تعریب.
- داشتن جدول‌های مرتب و منسجم در داخل کتاب برای ارائه بهتر مطالب.
- ترتیب نسبتاً منطقی ارائه دروس.
- دارا بودن محدوده نسبتاً جامعی از مباحثی مربوط به فن ترجمه و تعریب کاربردی.

- نداشتن جملات متناقض چه در بخش نظری و چه در بخش عملی.
- زبان و شیوه مناسب نگارش؛ زبان نثر کتاب مورد نقد مطابق با نثر معیار است، یعنی از دشواری نویسی و گرایش به زبان گفتاری پرهیز شده و جمله‌ها و پاراگراف‌های طولانی در آن به کار نرفته است؛ لذا زبان کتاب علمی است.

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱ تخصص‌گرایی و هدفمندی موضوعی

کاترینا رایس، نظریه پرداز آلمانی در نظریه «نوع‌شناسی متن»، بر رویکرد نقش‌گرایی تأکید دارد که یکی از محورهای اساسی آن، بررسی اهداف متون است (ماندی، ۱۳۹۱: ۱۳۹)؛ نورد، ۱۳۹۵: ۱۹). در واقع «تخصصی بودن به معنی محور قرار دادن یک موضوع خاص و هدفمندی نیز دلالت بر این اصل دارد که یک کتاب دانشگاهی باید هدفی صریح و روشن را دنبال کند» (رحمانی و ظفر آبادی، ۱۴۰۰: ۱۷۰). این دو مشخصه یعنی تخصص‌گرایی و هدفمندی موضوعی بعد از شناسایی و معرفی ساختار کلی حاکم بر کتاب و از طریق ارزیابی عنوان کتاب قابل بررسی است:

ساخت یا ساختار به معنی چهارچوب متشکل پیدا و ناپیدای هر اثر بوده و عبارت از نظامی است که همه اجزای اثر و همه اعضای آن در پیوند با یکدیگر و در کاربردی هماهنگ، کلیت اثر را می‌سازد. این کارکرد، هدف مشخصی دارد که بدون تعامل و هماهنگی اجزا امکان‌پذیر نیست (رضایی و محمودی، ۱۳۸۹: ۴۷). بی‌شک صورت، ساختار مناسب و سازماندهی فکورانه کتاب‌های تألیفی اعم از طرح جلد، عنوان، فهرست مطالب، حجم فصل‌ها، سبک و زبان، صفحه‌آرایی، پانویس‌ها، خاتمه‌نویسی، کتابنامه و نمایه پایانی اطلاعات بر جدایی اثر و احتمالات فهمیدن، به خاطر سپردن و به کار بستن اطلاعات آموخته‌شده از کتاب می‌افزاید (ملکی، ۱۳۸۴: ۱۳). ناقد در فرایند نقد کتاب، همچون یک کالبدشکاف به فصول و بخش‌های کتاب که به تنهایی یک واحد مطالعاتی را تشکیل می‌دهند و حتی به صفحه‌ها و پاراگراف‌ها توجه می‌کند و جمله‌بندی‌های استوار و ناستوار، اصطلاحات درست و نادرست و ترجمه عبارت‌ها را می‌سنجد (سلطانی، ۱۳۸۶: ۱۲۷). ویژگی‌های ساختاری برجسته این کتاب را همان‌گونه که ذکر شد، می‌توان در نکات ذیل خلاصه کرد:

داشتن دو پیشگفتار جهت معرفی محتوا و مباحث مرتبط با ترجمه و تعریف، دارا

بودن جدول‌های منسجم در داخل کتاب جهت ارائه بهتر مطالب، ترتیب نسبتاً منطقی ارائه دروس، دارا بودن محدوده نسبتاً جامعی از مباحثی مربوط به فن ترجمه و تعریب کاربردی، نداشتن جملات متناقض چه در بخش نظری و چه در بخش عملی، زبان و شیوه مناسب نگارش؛ زبان نثر کتاب مورد نقد مطابق با نثر معیار است، یعنی از دشوارنویسی و گرایش به زبان گفتاری پرهیز شده و جمله‌ها و پاراگراف‌های طولانی در آن به کار نرفته است؛ لذا زبان کتاب، علمی است؛ «زبان علمی، زبانی شفاف با تعبیرهای مستقیم و دارای ساخت منطقی و نظم و آراستگی است که الفاظ در آن معانی حقیقی دارند و خواننده را مستقیم و بدون درنگ بر سر کلمات و تعبیرات به مدلول رهنمون می‌کند» (رضی، ۱۳۸۸: ۲۵).

در خصوص تحلیل عنوان هر کتابی باید گفت: نظر به اینکه «چگونگی تنظیم محتوای کتب درسی دانشگاهی، عامل مهمی در تعیین چگونگی یادگیری است» (متقی‌زاده، ۱۳۹۷: ۲۱۶)، لذا فرایند این تنظیم از عنوان کتاب شروع شده و مقدمه، اصول نظری، پردازش داده‌ها، تمارین و نتیجه‌گیری را شامل می‌شود. برای تبیین بهتر مطلب می‌توان به اساسی‌ترین نکته آغازین کتاب، یعنی عنوان آن اشاره کرد که به مثابه مهم‌ترین بخشی به شمار می‌رود که نمای کلی و رویکرد اصلی کتاب را برای مخاطب ترسیم می‌کند. «عنوان در نقد مدرن به خوبی شناخته شده و تجزیه و تحلیل آن از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا عنوان متن کوچکی است که در بطن خود عملکردهای فرمی و شکلی، زیبایی‌شناختی و معنایی را در بر دارد. بی‌شک عنوان، درب ورود به مطالبی گسترده‌تر است. همچنین بعضی از منتقدان کتاب را به جسد تشبیه کرده‌اند که عنوان آن همانند سر آن جسد است» (جاسم، ۲۰۱۳: ۱۴).

«بررسی و تحلیل موضوع کتاب، میزان ارتباط کتاب با مبانی علمی - تخصصی رشته مورد نظر و سنجش اهمیت موضوع با ابعاد خاص حرفه‌ای نیز یکی از معیارهای مهم در نقد و ارزیابی کتاب به شمار می‌رود» (درودی، ۱۳۸۷: ۱۷۸). عنوان کتاب به عنوان یکی از مهم‌ترین اجزای کتاب که معرف محتوا و هدف آن نیز است، باید با موضوع اصلی کتاب مطابقت داشته و ضمن پوشش محتوایی کل کتاب، جامع موضوعاتی باشد که در فهرست مطالب قید شده و با آن همخوانی داشته باشد. عنوان کتاب مورد نقد، فن ترجمه و تعریب کاربردی است. منظور نویسنده از ترجمه در واقع برگردان از عربی به فارسی و منظور وی از تعریب همان برگردان از فارسی به عربی بوده است. اما با بررسی‌هایی که از

سوی ناقدان در موضوع و مطالب کتاب، تحلیل داده‌ها و تمارین صورت گرفت، مشخص شد که بیش از ۸۰ درصد از محتوای کتاب و نمونه‌های کاربردی کاملاً مطابق با قواعد تعریب است و موضوع ترجمه و فنون آن به ندرت مورد توجه قرار گرفته که فهرست مطالب کتاب نیز گویای این امر است؛ برای مثال، «این کلاس دو پنجره دارد: للصف نافذتان» (اسودی، ۱۳۹۶: ۵۶)، «جمله‌های زیر را به عربی ترجمه کنید» (همان: ۵۸)، توضیحات صفحه ۸۵، تمرینات صفحه ۸۸، ۱۱۷، ۱۱۸، توضیحات صفحه ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۵۰، تمرینات صفحه ۱۵۴، ۱۵۵ و غیره که جنبه غالب آن رویکر تعریب به جای ترجمه است. بنابراین عنوان «فن تعریب کاربردی» مناسب‌تر است نسبت به عنوان فن ترجمه و تعریب کاربردی با محتوای کل کتاب دارد. جدول شماره ۱ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی بر اساس تخصص‌گرایی و هدفمندی موضوعی است:

جدول ۱ تخصص‌گرایی و هدفمندی موضوعی: ساختار و عنوان

معیار ارزیابی				
۵	۴	۳	۲	۱
			*	۱. آیا دامنه موضوعی کتاب درست و روشن ترسیم شده است؟
		*		۲. تا چه میزان وجوه تشابه و تمایز آن با آثار مشابه در این زمینه روشن است؟
	*			۳. آیا محتوای کتاب به روشنی تعلق آن را به حوزه تخصصی مشخصی نشان می‌دهد؟
			*	۴. آیا همخوانی کتاب با قلمرو تخصصی موضوع مورد بحث به خوبی نشان داده شده است؟
			*	۵. تا چه میزان نویسنده در پوشش مطالب تخصصی در کتاب موفق بوده است؟
	*			۶. آیا نویسنده در نگارش این اثر هدف مشخصی را تعیین کرده است؟
		*		۷. آیا هدف نویسنده به نحو معقولی با نیازهای مخاطبان اصلی کتاب همخوانی دارد؟
	*			۸. تا چه میزان نویسنده در رسیدن به هدف مورد نظر موفق بوده است؟
			*	۹. اگر کتاب مورد نظر ماهیتی آموزشی دارد، آیا مبتنی بر نظریه‌های یادگیری است؟
		*		۱۰. اگر کتاب ماهیتی پژوهشی دارد، آیا مبتنی بر تحقیقات اصیل آن رشته است؟
جمع				۲۹ از ۵۰

توضیح اینکه جمع نمرات ارزیابی هر جدول تا ۵۰ نمره تعیین شده است. به این صورت که کسب نمره حداقل ۱۰ در سطح «خیلی ضعیف»، کسب نمره ۱۱ تا ۲۰ در سطح

«ضعیف»، کسب نمره ۲۱ تا ۳۰ در سطح «متوسط»، کسب نمره ۳۱ تا ۴۰ در سطح «خوب» و کسب نمره ۴۱ تا ۵۰ در سطح «خیلی خوب» ارزیابی می‌شود؛ بنابراین عملکرد کتاب مورد نقد در بخش «تخصص گرایی و هدفمندی موضوعی» با کسب نمره ۲۹ در سطح «متوسط» قابل ارزیابی است. به عبارتی، دامنه موضوعی کتاب، وجوه تشابه و تمایز آن با آثار مشابه و پوشش مطالب تخصصی در کتاب کم‌رنگ بوده است.

۳-۲ توان نظری و دلالت‌های کاربردی

منظور از این مؤلفه رویکرد نظری نویسنده است که ناظر بر بُعد کاربردی کتاب وی می‌باشد. این موضوع در کتب دانشگاهی معمولاً در قسمت مقدمه یا پیشگفتارها قابل شناسایی است، به این صورت که باید دید آیا جامعیت کافی در مباحث نظری وجود دارد یا خیر. در کتاب مورد بحث نیز دو پیشگفتار با محوریت مسائل مربوط به حوزه مطالعات ترجمه تنظیم شده است که در ادامه مورد بررسی و تحلیل قرار خواهد گرفت. این دو پیشگفتار که بنیه نظری کتاب را تشکیل می‌دهد و لازم است ناظر بر دروسی باشد که در کتاب آمده، اما نوعی انسجام‌گریزی و عدم هماهنگی بین قسمت نظری و قسمت کاربردی دروس مشهود است:

۱-۲-۳ جامع و کامل نبودن مباحث نظری پیشگفتار

«در مقدمه (پیشگفتار) غالباً تز یا طرح اولیه یک اثر به اختصار مطرح می‌گردد و مؤلف هدف خود را از نگارش و مباحث اساسی آن را با خواننده در میان می‌گذارد» (خرم‌شاهی، ۱۳۸۶: ۲۶). نویسنده کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی در حدود ۹ صفحه‌ای که به دو پیشگفتار اختصاص داده، در صدد تحقق این مهم برآمده است. علی‌رغم اختصاص این چند صفحه آغازین کتاب به مباحث نظری و روش کار نویسنده، وی بدون هیچ توضیحی حداقل برای معرفی مختصر انواع روش‌های ترجمه، فقط به ذکر عناوین نظری و اشکال ترجمه (ترجمه یا تصرف، ترجمه آزاد، ترجمه تفسیری و شرح‌گونه، ترجمه خلاصه، ترجمه دقیق یا تعریب، ترجمه بومی و ترجمه اقتباسی) (اسودی، ۱۳۹۶: ۲۰) بسنده کرده است.

نظر به اینکه «هر نقدی نه تنها کتاب مورد نظر، بلکه موضوعی را هم که کتاب درباره آن است، باید شرح دهد» (سارتون، ۱۳۸۶: ۵۱)؛ لذا در راستای آسیب‌شناسی

قسمت نظری کتاب مورد بحث که به موضوعات ترجمه مربوط است، به ذکر اصطلاحات رایج در حوزه ترجمه به ترتیب پیدایش تاریخی پرداخته می‌شود تا مخاطب قبل از ورود به روند کاربردی ترجمه و تعریف، حداقل تصور و آشنایی کلی از عناوین روش‌های ترجمه داشته باشد.

در تعریف ترجمه آمده است: «ترجمه در یک معنی خاص و جزئی عبارت است از انتقال یک پیام زبانی از یک زبان به زبان دیگر. در تعریفی جامع‌تر نیز به معنی تفسیر و تأویل آن یگان‌ها و بسته‌های معنایی و دلالتی است که در داخل همان زبان و گروه‌های زبانی وجود دارد» (ریکور، ۲۰۰۸: ۳۱)؛ همچنین عبارت است از «بازسازی نزدیک‌ترین معادل طبیعی پیام زبان مبدأ در زبان مقصد، ابتدا از نظر معنی و سپس از نظر سبک» (نایدا و تیر، ۱۳۹۳: ۱۸). این بدان جهت است که «مترجم باید بداند همه انواع متون به یک نوع ترجمه نمی‌شوند و یک روش ترجمه در همه انواع متون نمی‌تواند کاربرد داشته باشد؛ مثلاً در متون ادبی که صورت کلام، خود نقش مهمی در ادای پیام ایفا می‌کند، مترجم نباید تنها به محتوا و معنی توجه داشته باشد، بلکه باید صورت کلام و نحوه بیان آن محتوا را نیز در متن ترجمه منعکس سازد. پس مترجم با شناسایی ویژگی‌های متنی انواع متن‌ها و دقت در نقش هر یک از این ویژگی‌ها می‌تواند روش‌های ترجمه‌ای مناسبی را برای برگردان آن‌ها به کار گیرد» (لطفی‌پور ساعدی، ۱۳۸۴: ۹۵).

ترجمه، روش‌های مختلفی دارد که عناوین هر کدام در حوزه مطالعات ترجمه شناخته شده است. نویسنده کتاب مورد نقد در قسمت نظری بحث در بخش پیشگفتارها از عناوین و اصطلاحاتی نامبرده که در حوزه مطالعات ترجمه کاربرد ندارند؛ مانند: ترجمه خلاصه و ترجمه بومی (اسودی، ۱۳۹۶: ۲۰) که نیازمند بازنگری است؛ چراکه برای این نوع ترکیب‌ها، اصطلاحات رایج و بهتری در مطالعات ترجمه ذکر شده که از سوی نظریه‌پردازان این حوزه مورد تأیید است. از جمله:

روش لفظ به لفظ (لغوی، لغت به لغت، وفادار)، روش تحت‌اللفظی، روش ترجمه آزاد (اقتباسی)، ترجمه تفسیری، ترجمه معنایی (مفهومی، گویا، محتوا به محتوا) (اصغری، ۱۴۰۱: ۱۲-۱۷) و ترجمه ارتباطی که در راستای «تأثیرگذاری بر مخاطب زبان دوم بوده و در واقع مخاطب‌محور» است (نیومارک، ۱۹۸۲: ۳۹).

نظر به این عناوینی که از روش‌های ترجمه نقل شد، در کتاب فن ترجمه و تعریف کاربردی چنین رویکردها و اصطلاحاتی اتخاذ نشده و در بخش‌هایی نیز از مواردی مانند

(ترجمه یا تصرف، شرح گونه، ترجمه خلاصه، ترجمه دقیق یا تعریب، ترجمه بومی و ترجمه اقتباسی) (اسودی، ۱۳۹۶: ۲۰) بحث شده که جایگاهی در روش‌های فوق‌الذکر ترجمه ندارد. این مسأله دال بر آن است که در تهیه و تنظیم مطالب نظری، مراجعه‌ای به منابع دسته اول این حوزه صورت نگرفته و مطالبی به صورت جسته و گریخته با اصطلاحاتی ناآشنا ذکر شده است.

به نظر می‌رسد همین موضوع باعث عدم وجود ارتباط افقی و طولی بین دروس کتاب و به ویژه جنبه نظری آن شده و این در حالی است که در نظریه‌های یادگیری «برخی از دروس در سلسله طولی با دروس دیگر پیوستگی دارند و بعضی از دروس ارتباط هم‌زمانی با هم دارند؛ یعنی هم‌زمان در یک دوره درسی ارائه می‌شوند. محتوای کتاب‌های درسی باید آن گونه باشد که امکان ارتباط با سایر دروس وابسته و واحدهای درسی مرتبط را برای دانشجو فراهم کند» (امین مقدسی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۶). این مسئله عدم جامعیت مباحث نظری شامل مباحث نظری آغازین هر درس نیز می‌شود؛ برای نمونه، بخش نظری و توضیحات لازم در درس سی و هفتم کتاب که مبحث «قیده‌های تعلیلی» است، مطرح نشده و نویسنده بدون هرگونه توضیحات، درس را با این عبارت آغاز کرده: «قیده‌های تعلیلی: چون، زیرا، برای این که، چراکه، از این روی، به همین دلیل، به همین سبب، به همین خاطر» (اسودی، ۱۳۹۶: ۲۲۹)، سپس به جدولی استناد شده که شامل معادل‌های فارسی، عربی و انگلیسی آنهاست:

معادل فارسی	معادل عربی	معادل انگلیسی
پس	إذن / فاء العاطفة	So therefor
از این رو	لذلك / علیه	hence
فقط به خاطر	ل + اسم + فقط	Just because
به دلیل / به علت	بسبب / من أجل	Because of Cause of

(اسودی، ۱۳۹۶: ۲۲۹)

این در حالی است که ابتدا می‌بایست تعریف، موارد کاربردی هر کدام، تفاوت‌های معنایی آن‌ها و غیره توضیح داده می‌شد و سپس مصادیق آن‌ها مطرح می‌گردید. جدول شماره ۲ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی بر اساس توان نظری و دلالت‌های کاربردی کتاب است:

جدول ۲ توان نظری و دلالت‌های کاربردی: جایگاه مباحث نظری

معیار ارزیابی					
۵	۴	۳	۲	۱	
				*	۱. سهم مبانی نظری موجود در حوزه موضوعی کتاب در پیدایش محتوای آن چقدر است؟
				*	۲. آیا نویسنده هوشمندانه و با دقت به نظریه‌های مرتبط به موضوع استناد کرده است؟
			*		۳. تا چه میزان می‌توان به پشتوانه نظری مباحث مطرح‌شده در کتاب اطمینان داشت؟
			*		۴. آیا نویسنده برای استفاده از مباحث نظری به منابع دست اول و معتبر مراجعه کرده است؟
			*		۵. تا چه میزان نویسنده در برقراری پیوند میان دو حوزه نظر و عمل موفق بوده است؟
			*		۶. آیا نویسنده به دلالت‌های کاربردی مطالب توجه کافی داشته است؟
	*				۷. آیا مثال‌های کافی از دلالت‌های کاربردی مطالب در متن دیده می‌شود؟
				*	۸. اگر در کتاب رویکرد عملی غالب است، آیا نویسنده تجربه کافی در این زمینه دارد؟
		*			۹. تا چه میزان نویسنده به تجربه‌های موفق خود در به کار بستن توصیه‌ها استناد کرده است؟
		*			۱۰. در بیان توصیه‌های عملی تا چه میزان به جزئیات و موارد خاص توجه شده است؟
۲۵ از ۵۰					جمع

با توجه به سطح‌بندی‌ای که از امتیازات کسب‌شده در قسمت پیشین انجام شد، کتاب مورد ارزیابی در این بخش با احراز امتیاز ۲۵ در سطح «متوسط» ارزیابی می‌شود؛ به این ترتیب که سهم مبانی نظری موجود در حوزه موضوعی کتاب در پیدایش محتوای آن کم بوده و با دقت به نظریه‌های مرتبط به موضوع استناد نشده و پشتوانه نظری مباحث مطرح‌شده در کتاب ضعیف تبیین شده است.

۳-۳ توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای

متون علمی همچون شبکه‌ای از آثار به هم پیوسته است که هر یک ماهیت و اصالت خود را در پیوندی که با آثار دیگر دارد، می‌سازد. هیچ مقاله یا کتابی نمی‌تواند در فضایی

خالی، ناگهان تولید شود و نویسنده نیز تمامیت آن را یکسره متعلق به خود بداند (منصوریان، ۱۳۹۲: ۷). در این زمینه نیاز است تا نویسنده به منابع هسته حوزه تخصصی مراجعه داشته باشد:

۱-۳-۳ عدم مراجعه به منابع هسته

یک تحقیق به منظور ارائه اطلاعات جدید که فراتر از دانش موجود در زمینه موضوع مورد تحقیق است، انجام می‌شود. بنابراین پژوهشگر برای دستیابی به این هدف باید با گستره دانش موجود آشنا باشد و رسیدن به این هدف فقط با مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد تحقیق امکان‌پذیر است (دلاور، ۱۳۸۷: ۷۵).

اگر منابع و مآخذ در کتاب‌های آموزشی دانشگاهی به میزان کافی ارائه شود، نشان‌دهنده آن است که نویسنده به منابع پیشین خود اشراف داشته و با مطالعه دقیق آن‌ها متوجه یک خلأ آموزشی شده است که کتاب خود را نیز برای جبران آن خلأ و در تکمیل تلاش‌های ارزنده پیشین به نگارش درآورده است. اما در کتاب مورد نقد، تنها به دوازده منبع از منابع کاربردی و مهم و همچنین بی‌شمار حوزه ترجمه اشاره شده است. لذا این امر چه‌بسا گویای آن است که نویسنده به منابع مهم و دست اول آموزش فنون نظری و کاربردی حوزه ترجمه مراجعه نکرده است. برخی از مهم‌ترین کتاب‌های آموزشی که هم‌اکنون در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود و مناسب بود که جزئی از منابع مورد استناد در کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی قرار می‌گرفت، به شرح ذیل است:

- کتاب «فن ترجمه در ادبیات عربی» نوشته محمد عبد الغنی حسن (۱۳۷۶)، ترجمه: عباس عرب، مشهد: آستان قدس رضوی.

- کتاب «آشنایی با روزنامه‌ها و مجلات عربی» نوشته معروف و سبزیان‌پور (۱۳۸۳)، تهران: خورشید باران.

- کتاب «فن ترجمه» (عربی - فارسی) نوشته ناظمیان (۱۳۸۶)، تهران: دانشگاه پیام نور.
- کتاب «روش نوین فن ترجمه» (عربی - فارسی، فارسی - عربی) نوشته زرکوب (۱۳۸۸)، اصفهان: مانی.

- کتاب «ترجمه متون مطبوعاتی: همراه با جستاری در باب هویت زبان مطبوعات و تفاوت‌های ساختاری آن با زبان معیار» نوشته ناظمیان (۱۳۹۱)، تهران: سخن.

- کتاب «کارگاه ترجمه عربی به فارسی همراه با نکات نگارشی و ویرایشی» نوشته

نقی‌زاده (۱۳۹۱)، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
 - کتاب «روش‌هایی در ترجمه از عربی به فارسی» نوشته ناظمیان (۱۳۹۵)، تهران: سمت.
 - کتاب «مبانی کاربردی ترجمه (عربی - فارسی و بالعکس)» نوشته براری‌رئیزی (۱۳۹۶)، مشهد: ایران آزاد، جنگ و صلح.
 - کتاب «ورشه‌التعریب؛ کارگاه آموزشی ترجمه فارسی به عربی» نوشته طهماسبی و نقی‌زاده (۱۳۹۶)، انتشارات دانشگاه تهران.
 جدول ۳ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی بر اساس توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای کتاب است:

جدول ۳ توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای: منابع هسته

معیار ارزیابی				
۵	۴	۳	۲	۱
			*	۱. تا چه میزان نویسنده در استفاده از آثار معتبر و مرتبط پیشین موفق بوده است؟
			*	۲. آیا به آثار هسته و تأثیرگذار مرتبط پیشین استناد شده است؟
		*		۳. آیا فهرست منابع مورد استفاده دقیق و منظم است؟
			*	۴. میزان جامعیت کتاب در استناد به منابع مرتبط موضوعی چقدر است؟
		*		۵. تا چه میزان نویسنده در استفاده از آثار دیگران امانت‌دار بوده است؟
			*	۶. تا چه میزان نویسنده به آراء موافق و مخالف دیدگاه خود اشاره کرده است؟
			*	۷. آیا نگاه نویسنده به آثار مرتبط پیشین نگاهی تحلیلی و انتقادی بوده است؟
		*		۸. تا چه میزان نویسنده در ارزیابی پیشینه موضوع منصف و بی‌طرف بوده است؟
			*	۹. تا چه میزان نویسنده از منابع علمی رشته‌های همجوار بهره برده است؟
		*		۱۰. تا چه میزان کتاب می‌تواند برای متخصصان رشته‌های همجوار مفید باشد؟
جمع				۲۴ از ۵۰

با توجه به امتیاز کسب‌شده (۲۴) کتاب مورد نقد در این بخش، کتاب مذکور از حیث مؤلفه «توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای» در سطح «متوسط» ارزیابی می‌شود. توضیح اینکه جامعیت کتاب در استناد به منابع مرتبط موضوعی و اشاره به آراء موافق و مخالف دیدگاه نویسنده با نگاهی تحلیلی و انتقادی در حد مطلوب مشاهده نمی‌شود.

۳-۴ جامعیت و روزآمدی موضوعی و محتوایی

منظور از جامعیت و روزآمدی، همگامی مؤلف و کتابش با آخرین پیشرفت‌ها و تغییراتی است که در دانش مورد نظر خود رخ داده و آن تغییرات در اثر چاپ شده اعمال گردیده

است (رحمانی و ظفرآبادی، ۱۴۰۰: ۱۷۳):

۳-۴-۱ جامعیت اثر

کتاب درسی دانشگاهی می‌بایست تمامی سرفصل‌های مربوط به موضوع خود را داشته باشد و البته نه به این معنا که همانند دایرةالمعارف تمامی اطلاعات را در خود جای دهد، بلکه متناسب با هدف کتاب که معمولاً نویسنده در مقدمه یا در آغاز هر فصل به آن اشاره می‌کند، جامعیت داشته باشد (امین مقدسی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۵).

مطالب کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی در ۴۰ درس گنجانده شده است که به‌طور عمده می‌توان آن را به بخش‌های مربوط به الف) حالات فعل ب) اسم ج) قیدها د) حروف ربطی دسته‌بندی کرد. مثال‌ها و نمونه‌های مورد استناد در آن نیز متناسب با زبان روزمره و به صورت شواهد کاربردی انتخاب شده است که سهولت یادگیری و درک بهتر را برای دانشجو به ارمغان می‌آورد. مؤلف همچنین به بحث جذاب مشترکات لفظی و فرایند معادل‌یابی این پدیده زبانی نیز اهتمام داشته که کتاب از این حیث و در این موارد دارای جامعیت نسبی است؛ برای مثال، درس بیست و هفتم کتاب به موضوع «مشترک لفظی در فارسی و تعدد معادل‌های آن در زبان عربی» اختصاص داده شده و به واژگان دارای اشتراک لفظی از جمله «سهم، حقوق، خواندن، جایگاه، مجلس، هیأت، میزان، نماینده، بین، مصرف‌کننده و کاربر، نکته، گروه و غیره» پرداخته شده است (اسودی، ۱۳۹۶: ۱۸۵-۱۸۹).

۳-۴-۲ روزآمدی و نوآوری

«دانش بشر در رشته‌های گوناگون در حال افزایش و تغییر است. از این رو، کتاب درسی باید تازه‌ترین اطلاعات علمی مربوط به موضوع را در بر داشته باشد و مطالب آن به‌روز شود» (رضی، ۱۳۸۸: ۲۲). هر کتابی که تألیف می‌شود، باید نسبت به منابع پیشین خود حداقل چند وجه از نوآوری را داشته باشد.

کتاب مورد نقد از این رو دارای وجوه تازه و قابل توجهی نیست که بتوان بر آن تأکید کرد. به عبارتی شاید بتوان گفت که بیش از ۷۰ درصد مطالب این کتاب (حالات فعل، اسم، قیدها و حروف ربطی) همان تکرار مکررات منابع پیشین مانند:

کتاب «فن ترجمه» (عربی - فارسی) نوشته ناظمیان، کتاب «روش نوین فن ترجمه» (عربی - فارسی، فارسی - عربی) نوشته زرکوب و غیره است و حتی در موضوع زاویه پرداختن به مطالب و به عبارتی روش ارائه و تحلیل محتوا نیز ابتکار عمل قابل ملاحظه‌ای مشاهده نمی‌شود و تنها در موارد بسیار محدودی می‌توان به این موضوع اشاره کرد؛ برای مثال، درس نوزدهم با عنوان «مفاهیم مفعول فیه (ظروف زمان در زبان عربی)» دارای نوآوری نسبی در این مبحث بوده است؛ از جمله آنکه از زاویه قیده‌های تکرار (اسودی، ۱۳۹۶: ۱۴۵)، ظروف زمان کاربردی در زمان حال ساده، ظروف زمان حال استمراری، ظروف زمان کاربردی در زمان گذشته (همان: ۱۴۶)، ظروف زمان گذشته استمراری (همان: ۱۴۷)، ظروف زمان کاربردی در آینده (همان: ۱۴۹)، قیده‌هایی مانند: روزانه، ماهانه، هفتگی؛ سالانه، هر روز، یک روز در میان، هر از گاهی (همان: ۱۵۳) و مفاهیمی مانند: مادامی که، تا زمانی که، به محض این که (همان: ۱۵۴) به این موضوع پرداخته شده است که این تقسیم‌بندی در نوع خود، نمونه‌ای از نوآوری مطرح در کتاب *فن ترجمه و تعریب کاربردی* است.

با توجه به تحولات اخیر در حوزه آموزش زبان عربی، انتظار می‌رفت که کتاب نامبرده نیز شامل ابعاد جدید بود، به طوری که حتی در دو بخش بسیار مهم از هر کتاب یعنی بخش مقدمه و بخش نتایج نیز مطلب قابل توجهی مشاهده نمی‌شود؛ بررسی و تأکید بر این دو قسمت از آن جهت است که بیشتر نظریه پردازان در زمینه تحقیقات علمی بر این باورند که مهم‌ترین جنبه‌های جدید در مطالب علمی کتاب را می‌توان در مقدمه و نتیجه‌گیری جستجو کرد؛ زیرا پژوهشگران در مقدمه خود روش پژوهش، طرح مسئله، هدف و سؤالات را مطرح می‌کنند و پس از مطالعه و تجزیه و تحلیل موضوع، به سؤالات خود در قسمت نتیجه پاسخ می‌دهند (خاکی، ۱۳۸۶: ۵).

چه بسا بتوان گفت که تنها وجه تمایزدهنده کتاب مورد نقد از سایر کتب، روش نوینی است که نویسنده در چیدمان مطالب اتخاذ کرده است؛ به طوری که این کتاب ضمن داشتن دسته‌بندی دقیق موضوعی مثل پرداختن به ترجمه فعل‌ها متناسب با زمان آنها، «دارای نظامی مشخص و روشمند [در چیدمان مطالب] است و دارای شیب ترتیبی و آسان رو به سخت است» (اسودی، ۱۳۹۶: ۱۸). جدول شماره ۴ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب *فن ترجمه و تعریب کاربردی* بر اساس جامعیت و روزآمدی کتاب است:

جدول ۴ جامعیت و روزآمدی: جامعیت موضوعی و نظری، روزآمدی و نوآوری نظری

۵	۴	۳	۲	۱	معیار ارزیابی
	*				۱. تا چه میزان محتوای کتاب از جامعیت کافی در حوزه موضوعی خود برخوردار است؟
	*				۲. تا چه اندازه نویسنده در پوشش وجوه مختلف موضوعی موفق بوده است؟
		*			۳. آیا مؤلف کتاب مجلات هسته رشته خود را می‌شناسد و از آن بهره برده است؟
	*				۴. آیا نویسنده کتاب مؤلفان هسته رشته خود را می‌شناسد و از آثارشان بهره برده است؟
		*			۵. آیا در مقایسه با آثار مشابه در زمینه موضوعی کتاب، اثر حاضر گامی فراتر رفته است؟
			*		۶. تا چه میزان نویسنده از منابع جدید و روزآمد بهره برده است؟
			*		۷. آیا بازتابی از تحولات موضوعی رشته مورد بررسی در کتاب دیده می‌شود؟
			*		۸. به چه سهمی از منابع الکترونیکی جدید در زمینه موضوعی کتاب استناد شده است؟
			*		۹. آیا مؤلف به آخرین یافته‌های موجود در مجموعه مقالات سمینارها استناد کرده است؟
		*			۱۰. آیا محتوای کتاب بازتابی از گفتمان جاری در رشته مورد بررسی محسوب می‌شود؟
جمع					۳۰ از ۵۰

با توجه به کسب امتیاز ۳۰ از این بخش، کتاب مورد بررسی در سطح «متوسط» قابل ارزیابی است؛ به این صورت که نویسنده در پوشش وجوه مختلف موضوعی موفق بوده است.

۵-۳-۳-۵ صلاحیت و کارنامه پدیدآورنده

این مؤلفه گویای آن است که مؤلف در پدید آوردن یک اثر لازم است در زمینه تخصصی خود تبحر لازم و تجربه نظری و عملی را داشته و کار گذشته باشد. مشخصات عمومی علی اسودی نویسنده کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی به شرح ذیل است:

وی کارشناسی خود را در رشته زبان و ادبیات عربی از دانشگاه خوارزمی، مدرک کارشناسی ارشد را در رشته زبان و ادبیات عربی از دانشگاه علامه طباطبایی و مدرک دکتری خود را نیز در همین رشته از دانشگاه تهران اخذ کرده است. سوابق پژوهشی و کاری ایشان در حوزه ترجمه به شرح زیر است:

- مترجم چکیده‌های عربی فروغ وحدت عروج اندیشه وفقه مقارن.
- ترجمه کتاب الزیدیه مرتضی محطوری، انتشارات دانشگاه مذاهب اسلامی.
- ترجمه کتاب الإمام الخویی زعیم الحوزة العلمية انتشارات دار الصفا.
- تدریس در زمینه‌های مختلف رشته زبان و ادبیات عربی اعم از مکالمه، متون

عربی، متون معاصر، آزمایشگاه، صرف و نحو و غیره.
جدول شماره ۵ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی بر اساس
صلاحیت و کارنامه پدیدآورنده کتاب است:

جدول ۵ صلاحیت و کارنامه پدیدآورنده

۵	۴	۳	۲	۱	معیار ارزیابی
*					۱. آیا نویسنده اثر در زمینه موضوعی آن کارشناس و متخصص است؟
	*				۲. آیا نویسنده کتاب، پیش از این آثار مشابهی در این زمینه ترجمه یا تألیف کرده است؟
		*			۳. کارنامه آموزشی و پژوهشی پدیدآورنده اثر تا چه میزان با موضوع کتاب همخوانی دارد؟
			*		۴. اگر کتاب ترجمه است، تا چه میزان مترجم به زبان مبدأ تسلط و احاطه دارد؟
			*		۵. آیا مؤلف اصلی در زمینه موضوعی کتاب صاحب شهرت و اعتبار لازم است؟
			*		۶. آیا نویسنده کتاب توانایی لازم برای نقد و بررسی آثار مرتبط با کتاب را دارد؟
			*		۷. آیا آثار دیگر نویسنده قبلاً در مجلات تخصصی منتشر، نقد و بررسی شده است؟
*					۸. آیا مؤلف کتاب در زمینه موضوعی آن صاحب تجربه عملی است؟
			*		۹. آیا مؤلف اثر سابقه تدریس در حوزه تخصصی کتاب دارد؟
			*		۱۰. آیا در کارنامه مؤلف نمونه‌هایی از جوایز علمی که بیانگر شایستگی او باشد، وجود دارد؟
					جمع
					۴۲ از ۵۰

امتیاز کتاب در ذیل این مؤلفه، ۴۲ بوده و در سطح «خیلی خوب» ارزیابی می‌شود. این بدان جهت است که نویسنده اثر در زمینه موضوعی آن کارشناس و متخصص است و پیش از این، آثار مشابهی در این زمینه ترجمه یا تألیف کرده است و کارنامه آموزشی و پژوهشی وی نیز تا حد زیادی با موضوع کتاب همخوانی دارد.

۳-۶ پاکیزگی نگارشی و ادبی

بخش عمده‌ای از موفقیت هر اثر مدیون شفافیت، سادگی و سلامت نثری است که برای انتقال مفاهیم آن انتخاب شده است. نشر یک کتاب کارآمد و اثربخش باید خواننده را به مطالعه ترغیب کند و با کمترین واژگان ممکن این آگاهی را به او

برساند، نه اینکه با پیچیدگی‌های غیر ضروری مخاطب را از خواندن پشیمان سازد و ذهنش را در ابهام و سردرگمی فرو ببرد (منصوریان، ۱۳۹۲: ۱۱). در این خصوص لازم است کتاب از خطاهای ادبی و تاییبی علائم سجاوندی به دور باشد و در مواردی نیز اصطلاحات خاص را شرح دهد، به ویژه اصطلاحاتی که تخصصی تر است یا از ذکر اصطلاحات بی ربط بپرهیزد:

۳-۶-۱ عدم شرح اصطلاحات خاص

نظر به این که کتاب آموزشی باید کاملاً گویا و اصطلاحات آن صریح و شرح شده باشد که ابهامی برای دانشجو باقی نماند، لذا گاهی مشاهده می‌شود که نویسنده در کتاب از اصطلاحاتی استفاده کرده که برای آموزش به دانشجو نیازمند شرح است؛ از جمله گرت‌برداری (اسودی، ۱۳۹۶: ۲۵). لذا ذکر توضیحی از این اصطلاح خالی از فایده نخواهد بود: گرت‌برداری یا ترجمه قرضی: این اصطلاح برای اشاره به فرآیندی به کار می‌رود که طی آن تک‌تک ارکان یک عنصر زبان مبدأ (مثلاً تک‌واژه‌های یک واژه) به منظور فرا آوردن معادلی در متن مقصد به صورت تحت‌اللفظی ترجمه می‌شوند (گیزپی پالامپو^۱، ۱۳۹۰: ۱۴). بنابراین کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی از این حیث فاقد شرایطی است که لازمه یک کتاب درسی دانشگاهی با رویکر آموزشی است که شفافیت و عدم ابهام در پرداختن به مطالب را می‌طلبد؛ اما کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی از پاکیزگی نگارشی و ادبی برخوردار است.

۳-۶-۲ ذکر نمونه‌های غیر ضروری از زبان انگلیسی

نویسنده در بخش معرفی کتاب می‌نویسد: «در این کتاب به تطبیق بسیاری از قواعد و ساختارهای آن با زبان انگلیسی توجه شده است که برای زبان‌آموزان جذابیت خاص خود را دارد» (اسودی، ۱۳۹۶: ۱۸). همچنین در جای‌جای کتاب به مباحثی از دستور زبان انگلیسی نیز استشهد شده است؛ از جمله:

She is happy	او خوشحال است	هی مسروره
I saw a genius student	دانشجوی باهوشی را دیدم	رأیت طالبة ذكية
She is a teacher	او معلم است	هی معلمة
This is a student	او یک دانشجویست	هذه طالبة
The student who came is my sister	دانشجویی که آمد، خواهر من است	الطالبة التي جاءت هي أختی
A student came	دانشجویی آمد	جاءت طالبة

(اسودی، ۱۳۹۶: ۹۴).

در این نمونه که موضوع تذکیر و تأنیث مطرح است، مشاهده می‌شود که مثال‌هایی از زبان انگلیسی نیز ذکر شده است و این موضوع در جای‌جای کتاب وجود دارد. نقد وارد بر روش کار نویسنده این است که پراکنده‌گویی، عدم تمرکز بر رویکرد اصلی کتاب (برگردان از فارسی به عربی) و گریز و استناد به قواعد زبان سوم در بسیاری از موارد حاصلی جز آشفتگی و سردرگمی زبان‌آموز به دنبال نخواهد داشت؛ چراکه اکثریت دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی بعد از ورود به این رشته با زبان انگلیسی و دیگر زبان‌ها فاصله می‌گیرند و حتی به‌وفور مشاهده می‌شود که حتی در مقاطع بالاتر نیز رغبتی به آموختن این زبان‌ها از خود نشان نمی‌دهند و خواهان استقلال آموزشی کامل در زبان عربی هستند. جایگزینی آزمون اشمال عربی به جای آزمون بسندگی زبان انگلیسی در بیشتر دانشگاه‌ها نیز مؤید این امر است. لذا می‌توان نتیجه گرفت وارد کردن مباحث آموزشی از قواعد زبانی دیگر در فرایند آموزش زبان عربی چندان مثمر ثمر نیست، به‌ویژه آنکه نظریه‌های یادگیری مهارت‌های زبانی چهارگانه، رویکرد تطبیقی و مقایسه‌ای در آموزش زبان را برنمی‌تابد. جدول شماره ۶ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی بر اساس پاکیزگی نگارشی و ادبی کتاب است:

جدول ۶ پاکیزگی نگارشی و ادبی: شرح اصطلاحات و ذکر نمونه‌های ضروری و غیر ضروری

معیار ارزیابی					
۵	۴	۳	۲	۱	
		*			۱. تا چه میزان نویسنده در کاربرد «زبان معیار» در متن کتاب موفق بوده است؟
		*			۲. آیا نثر کتاب سلیس و روان است و خواننده به سهولت مباحث را دنبال می‌کند؟
		*			۳. آیا در مجموع کتاب عاری از «ایجاز مخل» و «اطناب ممل» است؟
		*			۴. آیا اغلب جمله‌ها صریح، کوتاه و روشن است؟
			*		۵. تا چه اندازه مؤلف در پیشگیری از ابهام در متن کتاب موفق بوده است؟

معیار ارزیابی				
۵	۴	۳	۲	۱
			*	۶. آیا مؤلف در بیان ایده‌های خود از پیچیدگی‌های غیرضروری پرهیز کرده است؟
		*		۷. تا چه اندازه مؤلف در به کارگیری ظرایف زبانی و پرهیز از کژتابی آن موفق بوده است؟
	*			۸. آیا اصول سجاوندی (نقطه‌گذاری) در متن کتاب به خوبی و با دقت رعایت شده است؟
	*			۹. تا چه میزان متن کتاب عاری از غلط‌های املائی و نگارشی است؟
	*			۱۰. آیا در مجموع مؤلف در بیان ایده‌ها و اندیشه‌های خود موفق بوده است؟
۳۴ از ۵۰				جمع

مجموع نمره کسب شده در این بخش، ۳۴ از ۵۰ است که نشان‌دهنده ارزیابی کتاب مورد نقد در سطح «خوب» است. از محاسن کتاب، یکی کاربرد «زبان معیار» در متن آن است که نثری سلیس و روان به دست می‌دهد که خواننده از طریق آن به سهولت مباحث را دنبال می‌کند و نوعی پیشگیری از بروز و ظهور ابهام در متن کتاب تلقی می‌شود.

۳-۷ انسجام و یکدستی محتوایی

محتوا عبارت است از: مجموعه مفاهیم، اصول، مهارت‌ها، ارزش‌ها و گرایش‌هایی که از سوی برنامه‌ریزان و به قصد تحقق اهداف، انتخاب و سازماندهی می‌شود (ملکی، ۱۳۸۴: ۴۰). تا امر یادگیری با سهولت همراه باشد. «نظریه پردازان شناختی به یادگیرندگان همچون پردازش کنندگان فعال اطلاعات می‌نگرند؛ کسانی که تجربه می‌کنند و برای حل مسائل به جستجوی اطلاعات می‌پردازند، در ساختار ذهن آنچه برای حل مسائل جدید مناسب تشخیص می‌دهند، به کار می‌گیرند و به جای اینکه به طور انفعالی تحت تأثیر محیط قرار گیرند، فعالانه انتخاب، تمرین، توجه و یا از آن چشم‌پوشی می‌کنند» (آنیتا^۱، ۱۹۹۰: ۲۲۸-۲۳۰). لذا توجه به انسجام مطالب و تحلیل‌ها ضروری می‌نماید:

۳-۷-۱ تحلیل‌های نظری از ترجمه و مترجم

نویسنده در بخشی با عنوان «شاخص‌ها و ضرورت‌های مترجمی» می‌نویسد: «یک مترجم

برای ایفای درست نقش خود باید شاخص‌هایی داشته باشد؛ از جمله: پرهیز از ترجمه لفظی و تأثیرپذیری از زبان مبدأ» (اسودی، ۱۳۹۶: ۱۹). ایجاد یک تصور نه‌چندان دقیق در ذهن دانشجو نسبت به انواع روش‌های ترجمه از جمله روش ترجمه لفظی شاید تأثیر منفی در فرایند یادگیری وی داشته باشد. باید گفت هرچند که ترجمه لفظی ممکن است در ترجمه کتاب یا رمان، ترجمه‌ای موفق به دست ندهد، اما می‌توان آن را بهترین روش در ابتدای کار برای آموزش ترجمه برشمرد؛ زیرا این روش ترجمه در بسیاری از موارد با واژه سر و کار دارد و واژه نیز اساسی‌ترین و اولین واحد زبانی در ترجمه است که فرایند آموزش ترجمه نیز با معادل‌یابی برای آن شروع می‌شود. بنابراین هر یک از روش‌های ترجمه در جای خود کاربردی‌ترین روش هستند که نگاه تک‌بعدی به هر یک، خالی از اشکال نخواهد بود. بنابراین تأکید نویسنده کتاب بر «پرهیز مترجم از ترجمه لفظی و تأثیرپذیری از زبان مبدأ» (اسودی، ۱۳۹۶: ۱۹) در این مرحله از آموزش نمی‌تواند پایه‌های علمی اساسی داشته باشد. چنین تحلیل‌هایی از نویسنده در بخش‌های آغازین کتاب وجود دارد که چه‌بسا این مسأله از عدم پردازش کافی به داده‌های نظری و کاربردی ناشی شده است.

۲-۷-۳ عدم پردازش کافی به داده‌ها

روند بررسی و تحلیل داده‌ها و برخی از قواعد کاربردی در کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی گاهی با شتاب‌زدگی همراه بوده است؛ برای نمونه می‌توان به بخش «ادوات ربطی در زبان عربی» اشاره کرد که با وجود پیچیدگی‌ها در معادل‌یابی این ادوات و نیازمندی‌هایی که به شرح و توضیح بیشتر دارد، فقط در یک یا دو خط و به صورت خیلی گذرا بدان پرداخته شده است؛ از جمله ترکیب سخت و پیچیده «نه تنها ... + بلکه ...» که گاهی به وسیله ترکیب «فعل منفی یا مثبت + انما یا فحسب» در زبان مقصد بازسازی می‌شود، تنها در دو خط و با یک مثال بیان شده است (اسودی، ۱۳۹۶: ۱۰۴-۱۰۵)؛ این در حالی است که آنتوان برمن، نظریه پرداز فرانسوی، در نظریه ریخت‌شکناخ خود الگوی دوازده گانه‌ای را ارائه می‌دهد که یکی از آنها تحت عنوان «واضح‌سازی / شفاف‌سازی^۱» بوده و به معنای تأکید بر توضیح اصطلاحات و ترکیب‌های مبهم متون است (برمن^۲، ۱۹۹۹: ۵۵)؛ لذا در کتاب مورد نقد شایسته بود که از توضیحات و نمونه‌های کاربردی و مصداق

1. la clarification, clarification
2. Berman

ترکیب‌های پیچیده برای تفهیم بهتر و دقیق‌تر مطلب به دانشجو استفاده می‌شد. جدول ۷ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی بر اساس محتوا و میزان انسجام مطالب کتاب است:

جدول ۷ محتوای کتاب و میزان انسجام مطالب: تحلیل‌های نظری از ترجمه و مترجم و پردازش داده‌ها

۵	۴	۳	۲	۱	معیار ارزیابی
		*			۱. آیا بین اجزای کتاب انسجام و پیوند منطقی روشنی برقرار است؟
		*			۲. تا چه میزان فصل‌بندی مطالب منطقی و دقیق است؟
		*			۳. آیا مطالب هر فصل استمرار منطقی فصول قبل است؟
			*		۴. آیا تناسبی معقول بین حجم مطالب پیش‌بینی در فصول مختلف وجود دارد؟
		*			۵. آیا فهرست مندرجات به خوبی بیانگر دامنه و عمق مطالب است؟
		*			۶. آیا در نگارش بندها (پاراگراف‌ها) از شیوه اصولی پیروی شده است؟
		*			۷. آیا صفحه‌آرایی واحد و یکسانی در بخش‌های مختلف کتاب دیده می‌شود؟
		*			۸. آیا شیوه استناد به منابع در متن و در کتابنامه مبتنی بر اصول استاندارد است؟
	*				۹. میزان یکدستی در رسم الخط مورد استفاده در کتاب چقدر است؟
		*			۱۰. میزان یکدستی در استفاده از معادل فارسی کلمات بیگانه چقدر است؟
۳۰ از ۵۰					جمع

امتیاز به دست آمده در این بخش، نمایان‌گر سطح «متوسط» ارزیابی کتاب مورد بررسی است. نکته قابل توجه در این بخش، موضوع عدم تناسب معقول بین حجم مطالب پیش‌بینی در فصول و مطالب مختلف است، به طوری که گاهی در ارائه مثال‌های گوناگون برای یک تعریف یا تئوری تعادل و توازن کمتری مشاهده می‌شود.

۳-۸ همخوانی با نظریه‌های یادگیری

با توجه به اینکه کتاب مورد نظر در خصوص آموزش ترجمه است، مسلماً تأکید کتاب بر نظریه‌هایی است که در زمینه یادگیری زبان دوم وجود دارد و می‌تواند به ارتقای کیفیت مطالب کتاب کمک کند. از جمله این روش‌ها، روش قواعد و ترجمه (GTM) است که مهم‌ترین بخش در زبان را قواعد یا گرامر و ترجمه می‌داند. یادگیری قواعد برای ترجمه از کل به جزء است و مثلاً برای آموزش ترجمه جمله مجهول به این روش، قاعده مجهول کردن جمله معلوم نوشته شده و مراحل آن بیان می‌شود، سپس با آوردن چند مثال با جمله

معلوم مقایسه می‌گردد و دانشجو خود، روش را برداشت می‌کند (رحمانی و ظفر آبادی، ۱۴۰۰: ۱۷۷). این امر مستلزم وجود تعدادی زیاد تمارین و وجود تنوع در آن است که در ادامه بررسی می‌شود:

۳-۱-۱ نبود تنوع در تمارین

از جمله مهم‌ترین کاستی‌های کتاب مورد نقد، نداشتن تنوع تمرین و یک‌دستی در چینش تمارین است. «تمرین‌های آموزشی که اهمیت آن بر نویسنده نیز پوشیده نبوده، از جایگاه حائز اهمیتی برخوردار است، لذا طرح آن باید روشمند و هدفمند باشد. همچنین این تمرین‌ها باید طی ۳ مرحله ارائه گردد: فعالیت‌های پیش از خواندن، فعالیت‌های در حین خواندن و فعالیت‌های پس از خواندن» (جلالی، ۱۳۹۵: ۵۰).

همه تمرین‌هایی که از اول تا پایان کتاب در طول چهل درس ارائه شده، به تعداد چهل تمرین بوده یعنی برای هر درس تنها یک تمرین اختصاص یافته است که این موضوع با الگوی «الدرس حرف والتکرار ألف» در تضاد است. همچنین گردآوری همه این تمرین‌ها به صورت یک‌نواخت یعنی تنها به صورت تعریف (برگردان صرف به عربی) بوده که هیچ‌گونه تنوعی در آن دیده نمی‌شود که بتواند در امر یادگیری تأثیر مثبت داشته، کیفیت آن را بهبود ببخشد. این در حالی است که بر رویکردهای فعال و اکتشافی آموزشی در تمارین و به ویژه رویکرد کارکردگرا^۱ به عنوان الگوی رایج آموزشی در آموزش مهارت‌های چهارگانه زبان تأکید بسیاری از سوی نظریه پردازان حیطه یاددهی- یادگیری شده است؛ چراکه «رویکرد نقش‌گرا در آموزش به صورت عام با طرح مشکل یا قضیه‌ای علمی، استاد و دانشجو را در یک فضای ارتباطی مثبت و دوطرفه قرار می‌دهد تا با بحث، گفتگو و تبادل نظرهای فردی و جمعی درصدد یافتن راه حل برآیند؛ لذا این مشارکت موجب برانگیختگی دانشجو برای یادگیری و کسب دانش می‌شود، زیرا با این روش، انتظار دریافت اطلاعاتی از پیش فراهم‌شده در وی از بین می‌رود» (لسلیتی و مقدادی، ۲۰۱۲). نویسنده کتاب فن ترجمه و تعریف کاربردی در راستای تحقق این مهم می‌توانست از تمرین‌هایی در قالب طرح سؤال، پر کردن جای خالی، درست کردن ترتیب کلمات به هم ریخته و غیره استفاده کند. جدول ۸ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب فن ترجمه و تعریف کاربردی بر اساس همخوانی کتاب با نظریه‌های یادگیری است:

جدول ۸ همخوانی با نظریه‌های یادگیری: تمارین

۵	۴	۳	۲	۱	معیار ارزیابی
				*	۱. تا چه اندازه مؤلف در تدوین کتاب از نظریه‌های یادگیری بهره برده است؟
				*	۲. آیا مؤلف برای اطمینان از انتقال صحیح و دقیق مطالب کتاب تدابیری اندیشیده است؟
				*	۳. آیا کتاب فقط مجموعه‌ای از داده‌هاست یا زمینه‌ای برای تأمل مخاطب فراهم می‌کند؟
			*		۴. مطالعه این اثر تا چه میزان بر پویایی ذهن و زبان مخاطبان آن مؤثر خواهد بود؟
				*	۵. آیا مؤلف به پرسش‌های پرتکرار مخاطبان اندیشیده است؟
				*	۶. تا چه میزان مخاطب اصلی بدون نیاز به کمک می‌تواند مطالب کتاب را درک کند؟
				*	۷. آیا تمرین‌های عملی و مسائلی برای تفکر در کتاب موجود است؟
				*	۸. آیا برای آشنایی مخاطبان با مفاهیم در پایان اثر واژگان تخصصی تعریف شده است؟
				*	۹. آیا شیوه نگارش این کتاب می‌تواند الگویی کارآمد برای آثار مشابه باشد؟
				*	۱۰. در مجموع نویسنده تا چه میزان دغدغه درک و فهم مخاطب را در سر داشته است؟
					جمع
					۲۰ از ۵۰

کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی در این بخش از ارزیابی، ۲۰ امتیاز را کسب و در سطح «ضعیف» ارزیابی می‌شود. این آمار ناشی از تهی بودن کتاب از استناد به نظریه‌های یادگیری است که منجر به این می‌شود که کتاب فقط مجموعه‌ای از داده‌ها باشد و زمینه‌ای برای تأمل مخاطب به طور شایسته فراهم نشود.

۳-۹ ماهیت تعاملی و توان انگیزشی

«نوشتن از جنس گفتن و خواندن از جنس شنیدن است. همیشه گفتگو و تعاملی میان ذهن نویسنده و خواننده برقرار است. اگر این گفتگو ثمربخش باشد، تأثیر گفتار نویسنده بر ذهن خواننده مشهود خواهد بود» (منصوریان، ۱۳۹۲: ۱۴). اینکه وبلاگ یا سایتی مختص کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی طراحی شده باشد که نسخه‌ای الکترونیکی از کتاب در آن موجود باشد و نویسنده اثر خود را در معرض نقد و بررسی به اشتراک بگذارد، طبق جستجوی نگارندگان وجود ندارد. لذا ماهیت تعاملی و توان انگیزشی کتاب ای بسا در حد تبادل نظرانی از طریق پست الکترونیکی باشد. جدول شماره ۳ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی بر اساس ماهیت تعاملی و توان انگیزشی کتاب است:

جدول ۹ ماهیت تعاملی و توان انگیزشی

معیار ارزیابی				
۵	۴	۳	۲	۱
			*	۱. آیا نویسنده در مقدمه و پیشگفتار به انگیزه خود از کتاب اشاره می‌کند؟
				۲. آیا مؤلف مسیری را که برای تدوین این کتاب پیموده ترسیم کرده است؟
			*	۳. تا چه میزان نویسنده در بیان ضرورت انتشار این اثر و امتیاز ویژه آن موفق بوده است؟
	*			۴. لحن نویسنده در نگارش متن کتاب تا چه اندازه بیانگر صداقت و صمیمیت اوست؟
			*	۵. تا چه میزان مطالعه این اثر شور و شوقی برای آموختن در مخاطب ایجاد می‌کند؟
		*		۶. آیا لحن نویسنده در نگارش این اثر ماهیتی تعاملی و گفتگومدار دارد؟
			*	۷. آیا بخش‌های مهم کتاب به نحوی برجسته شده که اهمیت آن برای خواننده روشن باشد؟
			*	۸. آیا در انتهای هر فصل پرسش‌هایی برای تأمل در مباحث درس تعریف شده است؟
			*	۹. آیا امکان مکاتبه با نویسنده (نظیر درج نشانی ایمیل) در کتاب پیش‌بینی شده است؟
			*	۱۰. آیا در مجموع رویکرد کلی کتاب از فضای گفتگویی و تعامل برخوردار است؟
جمع				۲۰ از ۵۰

کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی در این بخش از ارزیابی نیز ۲۰ امتیاز را کسب و در سطح «ضعیف» ارزیابی می‌شود. توضیح اینکه لحن این اثر ماهیتی تعاملی و گفتگومدار ندارد؛ یعنی حداقل انتظار می‌رفت که تمارین نماینده این لحن گفتاری و تعاملی کتاب باشد که چنین نیست.

۳-۱۰ ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری (نقد شکلی کتاب)

ظاهر کتاب نیز در خواندنی‌تر شدن آن توسط مخاطب بسیار مهم است؛ مثلاً «جلد کتاب، عامل شناسایی کتاب‌ها از یکدیگر است. روی جلد کتاب، عنوان، نام نویسنده، مترجم یا ناشر درج می‌شود. معمولاً جلد کتاب‌های درسی از دو نوع شومیز یا گالینگور است که گالینگور برای کتاب‌های حجیم مناسب می‌باشد» (نصر و همکاران، ۱۳۸۵: ۶۳)؛ طرح جلد کتاب مورد بررسی از نوع شومیز است.

همچنین رنگ جلد کتاب نیز از عوامل مهم دیگر در ارزیابی ویژگی‌های ظاهری آن است. «کتابی از نظر جلد مطلوب تلقی می‌شود که از سه رنگ و بیشتر در آن استفاده شده باشد» (جمالی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۹)؛ چراکه «رنگ‌ها تأثیرات فرهنگی دارند و غیر از این تأثیرات، تأثیرات ناشی از جنس و بافت رنگ و مجاورت

آن‌ها با رنگ‌های دیگر، در مجموع و به طور تقریبی، رنگ‌ها دارای تأثیرات روان‌شناختی نیز هستند» (افشار مهاجر، ۱۳۹۲: ۱۹۰). در کتاب حاضر از رنگ‌های مختلف فقط در روی جلد آن و به شرح ذیل استفاده شده و خواننده در نگاه اول با مواردی از رنگ آمیزی در طرح جلد مواجه می‌شود:

موضوع تصویر نیز عاملی بسیار مهم در جذابیت و گیرایی کتاب درسی است. «تصویر یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر فرایند یادگیری - یاددهی است. که از دیرباز در کتاب‌های درسی از آن استفاده شده است و کتب آموزشی درسی دانشگاهی نیز می‌توانند با استفاده از تصویر یادگیری مسائل را ملموس‌تر و عینی‌تر سازند» (نظری منظم و موسوی، ۱۳۹۵: ۲۶). کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی از هرگونه تصویری در داخل کتاب خالی است و تنها به مواردی از جداول و نمودارها بسنده شده است. در مورد صفحه‌آرایی یک کتاب نیز می‌توان گفت که «شبه طراحی ساختمان است. گرافیک با مشورت ویراستار و تأمل در فهرست مطالب کتاب و فصل‌بندی مشخص می‌کند که در آغاز هر فصل که همچون اتاقی است، چه درگاه و دری بسازند تا خواننده با دیدن آن احساس کند که وارد فضای جدیدی شده است» (انوری و پشت‌دار، ۱۳۷۷: ۱۰). در این خصوص، از فونت یکسان و یکنواختی استفاده شده و حتی مقدمه فصول نیز فاقد بخشی است که معرف مضامین آن فصل‌ها باشد. جدول شماره ۳ نشان‌دهنده نتایج نقد کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی بر اساس ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری کتاب است:

جدول ۱۰ ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری (نقد شکلی کتاب)

۵	۴	۳	۲	۱	معیار ارزیابی
	*				۱. آیا جلد و صحافی کتاب از استحکام و کیفیت لازم برخوردار است؟
			*		۲. تا چه میزان در طراحی جلد کتاب، معیارهای زیبایی‌شناختی رعایت شده است؟
		*			۳. تا چه میزان فونت انتخابی برای متن کتاب خوانا و چشم‌نواز است؟
		*			۴. میزان تناسب صفحه‌آرایی کتاب با محتوای آن چگونه است؟
	*				۵. در مجموع کیفیت کاغذ و چاپ کتاب متناسب با استانداردهای موجود است؟
		*			۶. آیا حجم کتاب با نیاز اغلب مخاطبان متناسب است؟
			*		۷. آیا برای سهولت در بازیابی مطالب نمایه موضوعی تدوین شده است؟
			*		۸. آیا برای سهولت بازیابی اسامی موجود در کتاب نمایه اشخاص تدوین شده است؟
		*			۹. تا چه میزان بهای پشت جلد با کیفیت اثری که ارائه شده و قیمت روز تناسب دارد؟
			*		۱۰. آیا علاوه بر نسخه چاپی، نسخه الکترونیکی کتاب نیز عرضه شده است؟
جمع					۲۷ از ۵۰

کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی در این بخش از ارزیابی نیز ۲۷ امتیاز را کسب و در سطح «متوسط» ارزیابی می‌شود. میزان رعایت معیارهای زیبایی‌شناختی در طراحی جلد کتاب چندان ملموس نیست و برای سهولت در بازیابی مطالب و اسامی موجود در کتاب، نمایه موضوعی منسجم و نمایه اشخاص مشاهده نمی‌شود. آمار کلی:

طبق ارزیابی پیشین که در آن حداقل امتیاز ۱۰ از مجموع ۵۰ امتیاز در سطح «خیلی ضعیف» و امتیاز ۱۱ تا ۲۰ در سطح «ضعیف»، امتیاز ۲۱ تا ۳۰ در سطح «متوسط»، امتیاز ۳۱ تا ۴۰ در سطح «خوب» و امتیاز ۴۱ تا ۵۰ در سطح «خیلی خوب» ارزیابی می‌شد، همین الگو با دایره عددی گسترده‌تر در همین آمار کلی نیز قابل اجراست؛ به این ترتیب که امتیاز ۱۰ تا ۱۰۰ از مجموع ۵۰۰ امتیاز در سطح «خیلی ضعیف» و امتیاز ۱۰۱ تا ۲۰۰ در سطح «ضعیف»، امتیاز ۲۰۱ تا ۳۰۰ در سطح «متوسط»، امتیاز ۳۰۱ تا ۴۰۰ در سطح «خوب» و امتیاز ۴۰۱ تا ۵۰۰ در سطح «خیلی خوب» ارزیابی می‌شود؛ بنابراین کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی با کسب امتیاز ۲۸۱ از مجموع امتیاز ۵۰۰، در سطح «متوسط» از معیارهای ده‌گانه نقد کتب دانشگاهی قرار می‌گیرد.

جدول ۱۳ عناوین و محورهای اصلی معیارهای ارزیابی

*	محورها و بخش‌های مختلف ارزیابی	امتیاز کتاب	امتیازهای ارزیابی
۱	تخصص‌گرایی و هدفمندی موضوعی: ساختار و عنوان	۲۹ متوسط	۵۰
۲	توان نظری و دلالت‌های کاربردی: جایگاه مباحث نظری	۲۵ متوسط	۵۰
۳	توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای	۲۴ متوسط	۵۰
۴	جامعیت و روزآمدی: جامعیت موضوعی، روزآمدی و نوآوری نظری	۳۰ متوسط	۵۰
۵	صلاحیت و کارنامه پدیدآورنده: در حوزه تخصصی	۴۲ خیلی خوب	۵۰
۶	پاکیزگی نگارشی و ادبی: شرح اصطلاحات و نمونه‌های غیرضروری	۳۴ خوب	۵۰
۷	انسجام و یکدستی محتوایی	۳۰ متوسط	۵۰
۸	همخوانی با نظریه‌های یادگیری	۲۰ ضعیف	۵۰
۹	ماهیت تعاملی و توان انگیزشی	۲۰ ضعیف	۵۰
۱۰	ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری کتاب: نقد شکلی	۲۷ متوسط	۵۰
*مجموع	امتیاز	۲۸۱	۵۰۰

نتیجه

کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی به عنوان یک کتاب آموزشی دانشگاهی که برای تدریس در ماده درسی تعریب (برگردان از فارسی به عربی) ارائه شده، علی‌رغم موفقیتی که در تحقق اهداف درسی داشته، با نمونه‌هایی از چالش‌ها و مشکلات کتب آموزشی دانشگاهی نیز در بحث‌هایی از جمله بحث‌های مقدماتی، روش‌های تحلیل و پردازش، روزآمدی و جامعیت داده‌ها مواجه است؛ به این صورت که عمده اشکالات آن در بخش نظری (پیشگفتار) و عملی از جمله موضوع تنوع‌بخشی به تمرین احصا شد، یعنی اشکال وارده بیشتر متعلق به چارچوب نظری آن است که بخش کاربردی نیز مطابق با همان رویکرد ارائه شده است؛ لذا کتاب مورد ارزیابی از درصد کیفی نسبتاً پایینی در بحث‌های مقدماتی و نظری (۲۵ امتیاز از ۵۰)، روش‌های تحلیل و پردازش به استناد نظریه‌های یادگیری (۲۰ امتیاز از ۵۰)، روزآمدی و جامعیت داده‌ها (۳۰ امتیاز از ۵۰) برخوردار است. کتاب مذکور همچنین به دلیل نداشتن انسجام لازم در چارچوب نظری و شیوه پردازش استاندارد، فاقد ابتکار عمل کیفی - معرفتی کافی به ویژه در نظم منطقی پردازش نمونه‌ها بوده است، بنابراین با توجه به جایگاه ارزشی این کتاب در نظام معرفتی حوزه ترجمه و تاریخچه آن، میزان کارایی‌ای که می‌تواند برای آموزش ترجمه داشته باشد، در سطح مطلوبی ارزیابی نشد و لذا تحقق این امر نیز نیازمند داشتن ایده‌ای معرفتی و روشی در

بررسی فنون ترجمه و تعریب در کتاب مذکور است.

کتاب مورد نقد در محورهای ارزیابی «صلاحیت و کارنامه پدیدآورنده» با کسب امتیاز ۴۲ از ۵۰ دارای امتیاز سطح‌بندی «خیلی خوب»، در محور «پاکیزگی نگارشی و ادبی» با کسب امتیاز ۳۴ از ۵۰ دارای امتیاز سطح‌بندی «خوب» بوده و در شش محور اصلی «تخصص‌گرایی و هدفمندی موضوعی» (۲۹ امتیاز)، «توان نظری و دلالت‌های کاربردی» (۲۵ امتیاز)، «توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای» (۲۴ امتیاز)، «جامعیت و روزآمدی» (۳۰ امتیاز)، «انسجام و یکدستی محتوایی» (۳۰ امتیاز) و «ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری کتاب» (۲۷ امتیاز) در سطح «متوسط» و فاقد امتیاز برجسته‌نسبت به آثار مشابه پیشین ارزیابی گردید؛ همچنین در دو محور «همخوانی با نظریه‌های یادگیری» (۲۰ امتیاز) و «ماهیت تعاملی و توان انگیزشی» (۲۰ امتیاز) دارای امتیاز پایین از حد متوسط بوده و «ضعیف» ارزیابی گردید.

نظر به توضیحات فوق‌الذکر، کتاب مورد بررسی از لحاظ کارآمدی و اثربخشی که بتواند تداعی‌کننده یا پیام‌آور ایده‌آل و مطلوب بودنش جهت جایگزینی مناسب برای کتب و منابع درسی مشابه پیشین باشد، می‌طلبد تا پیوستگی و انسجام را در دو جنبه نظری و عملی محقق ساخته، منعکس‌کننده بازتابی تحول‌گرا و مثبت در امر یاددهی - یادگیری باشد که این مسئله مستلزم آن است که سهم قابل توجهی را به تقویت ابعاد مشارکت‌دهنده دانشجویان در تقویت فرایند آموزشی با رویکرد منتقدانه و به دور از صرف آموزشی غیر فعال اختصاص دهد.

نبود شاخص‌های ارزیابی کتب درسی دانشگاهی در کتاب فن ترجمه و تعریب کاربردی یا کم‌رنگ بودن این شاخص‌ها، از میزان ارتباط‌گیری مؤثر و سازنده آن با مخاطبان کاسته و انگیزه‌های ایشان را در پیگیری موضوع یادگیری تحریک و تقویت نمی‌کند؛ به این معنا که کتاب دارای سبکی شبیه سبک سخنرانی محض بوده که هدف آموزشی را دنبال می‌کند؛ این در حالی است که این روش در کتابی که هدف آموزشی را دنبال می‌کند، ناکارآمد است و با اندکی تسامح می‌توان گفت که کارآمدی آن در حد کارآمدی روش‌هایی چون روش پرسش و پاسخ، مشارکت، اکتشافی و غیره نیست؛ همچنین این مسأله به همراه پدیده عدم ارتباط منطقی و منسجم در چیدمان تمارین مزید بر این علت ناهمسانی ماهیت تعاملی کتاب و سازنده نبودن آن در تولید دانش در اذهان مخاطبان است؛ توضیح این مطلب آن است که صرف بارش مغزی اطلاعات به صورت

یک‌جانبه که روند مطالعه را عاری از چالش فکری می‌کند، محرک مخاطب برای یادگیری هرچه بیشتر یا جهش او به سمت مرزهای دانشی آن حوزه نمی‌تواند باشد که ترمیم این نکات در ویرایش‌های بعدی کتاب می‌تواند در پیشبرد اهداف آموزش عالی رشته زبان و ادبیات عربی در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و در گرایش ترجمه و تعریب نقش آفرینی مناسبی داشته باشد.

منابع

- السلیتی، فراس و فؤاد مقدادی (۲۰۱۲)، «اثر برنامه‌ی تعلیمی قائم علی المدخل الوظيفی فی تحسين مهارات القراءة الناقدة لدى طلاب الصف التاسع الأساسي فی الأردن»، مجله جامعه النجاح للأبحاث (العلوم الإنسانية)، المجلد ۲۶ (۹).
- اسودی، علی (۱۳۹۶)، فن ترجمه و تعریب کاربردی، قم: دار الفکر.
- اصغری، عاطفه (۱۴۰۱)، نقد و بررسی در زمانی روش‌های ترجمه قرآن و واحدهای زبانی آن‌ها از منظر زبان‌شناسی (مورد کاوی ترجمه‌های سورة فاتحه)، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - تبریز، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- افشار مهاجر، کامران (۱۳۹۲)، عملکرد گرافیک در کتاب‌های درسی دانشگاهی، تهران: سمت.
- امین مقدسی، ابوالحسن و همکاران (۱۳۹۸)، نقد کتاب لغة الشعر العربی الحدیث؛ مقوماتها الفنیة و طاقاتها الإبداعیة، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال نوزدهم، شماره هشتم، ص ۴۹-۳۵.
- انوری، حسن و علی محمد پشت‌دار (۱۳۷۷)، آیین نگارش و ویرایش دوم، تهران: دانشگاه پیام نور.
- برک، لورا (۱۳۸۳)، روانشناسی رشد، ترجمه: یحیی سیدمحمدی، تهران: ارسباران.
- پلامبو، گیزپه (۱۳۹۰)، اصطلاحات کلیدی در مطالعات ترجمه، ترجمه: فرزانه فرح‌زاد و عبدالله کریم‌زاده، چاپ دوم، تهران: قطره.
- جاسم، جاسم محمد (۲۰۱۳)، جمالیات العنوان: مقاربه فی خطاب محمود درویش الشعری، عمان: دار مجدلاوی.
- جلالی، مریم، (۱۳۹۵)، «بررسی و نقد کتاب «مجانای الشعر العربی الحدیث و مدارسه» بر اساس زبان‌شناسی کاربردی»، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال شانزدهم، شماره ششم، ص ۵۴-۴۱.
- جمالی، زواره و همکاران (۱۳۸۷)، «معیارهای ارزیابی کتاب‌های درسی دانشگاهی»، مجله پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، دوره ۱۳، شماره ۱، ص ۱۳-۷.
- خاکی، غلامرضا (۱۳۸۶)، روش تحقیق با رویکرد پایان‌نامه‌نویسی، تهران: بازتاب.
- خرمشاهی، بهاء‌الدین (۱۳۸۶)، آیین نقد کتاب، کتاب نقد و نقد کتاب، تهران: خانه کتاب.
- درودی، فریبرز (۱۳۸۷)، «عوامل مؤثر در نقد و بررسی کتاب»، فصلنامه کتاب ۷۵، ص ۱۷۳-۱۸۴.
- دلورا، علی (۱۳۸۷)، روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: ویرایش.
- راجردی، دومینیک، ج. آ (۱۳۸۴)، تحقیق در رسانه‌های جمعی، ترجمه: کاووس سیدامامی، تهران: سروش.

- رحمانی، عبد الرزاق و حانیه ظفر آبادی (۱۴۰۰)، «ارزیابی و نقد کیفیت کتاب صرف و نحو عربی اثر عباس ماهیار بر اساس معیار ده‌گانه منصوریان»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، دوره بیست و پنجم، شماره ۴۸، ص ۱۶۰-۱۸۳.
- رضایی، غلام‌عباس و ابوبکر محمودی (۱۳۸۹)، «بررسی تطور ساختاری دو قصیده جاهلی و اسلامی از حسان بن ثابت با نظر به مکتب ساختارگرایی»، پژوهشنامه نقد ادبی، شماره ۱.
- رضی، احمد (۱۳۸۸)، «شاخص‌های ارزیابی و نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی»، سخن سمت، شماره ۲۱، ص ۲۱-۳۰.
- ریکور، بول (۲۰۰۸)، عن الترجمة، ترجمه: حسین خمیری، الجزائر: الدار العربية للعلوم.
- سارتون، جرج (۱۳۸۶)، نقد کتاب‌های علمی و تحقیقی، ترجمه: کامران فانی، کتاب نقد و نقد کتاب، تهران: خانه کتاب.
- سلیمان‌زاده نجفی، نیره سادات و همکاران (۱۳۹۲)، «بررسی تأثیر دوره آموزشی نقد کتاب بر آگاهی، نگرش و مهارت نقد کتاب اساتید دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال ۱۳۹۱»، مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی، دوره ۱۶، شماره ۲ - شماره پیاپی ۶۲، ص ۱۰۳-۱۱۷.
- سلطانی، محمدعلی (۱۳۸۶)، ضرورت و شیوه نقد کتاب، کتاب نقد و نقد کتاب، تهران: خانه کتاب.
- فدائی، غلامرضا (۱۳۹۶)، «نقد معیار و معیار نقد»، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هفدهم، شماره هفتم، ص ۱۲۷-۱۴۲.
- لطفی پورساعدی، کاظم (۱۳۸۴)، اصول و روش ترجمه، چاپ سوم، تهران: دانشگاه پیام‌نور.
- ماندی، جرمی (۱۳۹۱)، معرفی مطالعات ترجمه، ترجمه: علی بهرامی و زینب تاجیک، تهران: رهنما.
- متقی‌زاده، عیسی (۱۳۹۷)، «نقد و تحلیل محتوا در تراز کتاب‌های درسی دانشگاهی؛ مطالعه موردی کتاب قواعد و متون عربی»، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هجدهم، شماره چهارم، ص ۲۱۳-۲۳۰.
- ملکی، حسن (۱۳۸۴)، برنامه‌ریزی درسی؛ راهنمای عمل، تهران: پیام اندیشه.
- منصوریان، یزدان (۱۳۹۲)، «صد و یزگی کتاب‌های دانشگاهی کارآمد و اثربخش»، مجله پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۲۹، ص ۱-۱۷.
- نایدا، یوجین و چارلز تیر، (۱۳۹۳)، نظریه و عمل در ترجمه، ترجمه: آناهیتا امیرشجاعی و زهرا داوریان، گرگان: انتشارات نوروزی.
- نجاریان، محمدرضا و نفیسه رئیسی مبارکه (۱۴۰۱)، «نقدی در بوته زر؛ تحلیل انتقادی کتاب بررسی اشعار عربی سعدی بر مبنای نقد کاربردی»، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ۲۲، شماره ۱۰، ص ۵۳-۷۹.
- نصر، احمدرضا و همکاران (۱۳۸۵)، بررسی میزان تحقق معیارهای تدوین کتاب‌های درسی در کتاب‌های دوره کارشناسی علوم تربیتی، کتاب درسی دانشگاهی (۱): ساختارها و ویژگی‌ها، تهران: سمت.
- نظری منظم، هادی و سید رضا موسوی (۱۳۹۵)، «نقد و بررسی نقش آموزشی تصویر در کتاب‌های آموزش زبان عربی به غیر عرب‌زبان‌ها (بررسی موردی: تاریخ الأدب العربی اثر حنا الفاخوری)»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، دوره ۲۰، شماره ۳۹، ص ۲۶-۴۴.
- نورد، کریستین (۱۳۹۵)، ترجمه؛ فعالیتی هدفمند، ترجمه: مژگان سلمانی، تهران: اسم.

- Anita E. (1990), *Educational psychology*, 4th ed. New Jersey Englewood Cliffs, pp. 238-230.
- Berman, Antoin (1999), *La Traduction et la Lettre ou L'auberge du Lointain*, Les tours de Babel, Seuil: Paris.
- Charalambous, A. C. (2011), The Role and Use of Course Books in EFL, (Master's thesis in ELT), Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED524247.pdf>.
- Lee, S. M. (2013), the Development of Evaluation Theories for Foreign Language Textbooks, *Journal of Pan-Pacific Association of Applied Linguistics*, 17(2), 69-89.
- Mukundan, J. (2014), Evaluation of Malaysian primary English language textbooks, *Advances in Language and Literary Studies*, 5(5), 5-9.
- Newmark, P., (1982), *Approaches to Translation*, Pergamon Press, Oxford.
- Sikorova, Z. (2011), The role of textbooks in lower secondary schools in the Czech Textbooks, *Journal of Pan-Pacific Association of Applied Linguistics*, 17(2).
- Walter H. C. Burgdorf, MD, Traubinger Str (2008), *Reviewing medical books: A quarter century of observations. EBLUEPRINTS*. *Journal of American Academy of Dermatology*.